

dum sic effusis precibus et lacrymis beatum illum virum a Deo impetravit, et suo monasterio acquisivit, quatenus cœnobitæ institutis monasticis instrui possent ab eo iisque perpetuo adhærescerent; producti il' etiam utriusque Vita et Chronicon Beccense, necnon et scholis doctorem Lanfrancum in hoc monasterio præfuisse, atque ad ipsum non secus ac litterarum instauratorem ex universa propemodum Gallia, Anglia, Italia et Germania, alumnos confluisse. Ex iis, quam feliciter societati religiosæ, quæ pietatem æque ac scientiam excolit, et acri studio ad eas adipiscendas animum appellit, res succedere soleant, colligere est; inhabitat enim tum sapientia quacum veniunt pariter omnia bona.

Ex Codice papyraceo Chronicum istud excerptum est; adeo scilicet contaminate exaratum, ut, nisi quanto [vix, E. P.] dici potest labore ac tædio legi describique potuerit. Mendis scatebat; dictionum contractiones percrebræ et obscuræ, atque inversa verba inerant plura; quo factum est uti nobis passim fuerit conjecturis utendum. Certum et sui similem scribendi modum auctor non habet, sed stylum mutat subinde, præsertim ad sua usque tempora; (velut inspicienti constabit) multa enim ex BB. Herluini et Lanfranci atque abbatum Beccensium gestis ad verbum emendicata, paucis aliquando recisis additisve, expilavit. Consilium erat il' Chronici pingui Minerva, ut aiunt, consarcinatum, et sui sæculi barbarie inquinatum elegantiori stylo concinnare; verum ab hoc proposito amici, viri doctissimi, et antiquitatis amatores removerunt, quod historica veritas et res ignoæ non ornamenta, non lenocinia verborum in hisce monumentis desiderarent. Præterea cum auctor ille maxima parte ex chartophylacio Beccensi recenseat, causa est cur nihil prorsus immutaverimus. Brevem Chronico appendicem subjecimus, quo tota cœnobii Beccensis abbatum series lectori exhiberetur.

Additæ sunt, eorundem amicorum adhortatione,

Beccensium abbatum quatuor priorum Vitæ (consulto B. Anselmi Vitam, utpote multoties excusam, prætermisimus) perinde atque illius Chronici Commentarius: malui namque integras edere, quam varia fragmenta observationibus nostris insuere; sicuti jampridem in suis ad epistolas B. Anselmi adnotationibus præstitit Joannes Picardus S. Quintini Belvacensis canonicus regularis, de viris litteratis, dum viveret, et post funera, optime meritus.

Vitam S. Augustini Anglorum apostoli, primi Cantuariensis archiepiscopi et totius Britannicæ primatis, ex ruinis prædictæ bibliothecæ et pulvere ereptam, publicamus, quandoquidem ea, ad probandum Cantuariensis Ecclesiæ primatum in Eboracensem, sæpissime foret producenda; scriptam autem ab amanuensi B. Lanfranco compare indicant characteres.

Novissime appendici non indignos luce, neque extra rem tractatus duos De eucharistiæ sacramento contra Berengarium, duximus apponendos; horum auctores sunt Hugo Lingonensis episcopus, et Durandus abbas Troarnensis, ambo beati Lanfranci synchroni; qui fortissimi Ecclesiæ catholicæ milites sub eodem labaro dimicarunt, idem intere certamen, eundem hostem aggressi sunt et vicerrunt. De Hugone et Durando testimonia in fronte cujusque operis præfiximus, vide si lubet. Fuerit operæ pretium tantummodo scire locum, qui, pag. 102, D. sic incipit: *Unus panis, unum corpus*, etc., exstare apud sanctum Bedam in I Corinth. x, minime vero apud D. Augustinum; tametsi quæ sequuntur verba proxime post eundem, locum, nimirum ab iis: *Si quis manducaverit ex hoc pane*, etc., tractatu 26 ejusdem Augustini in Joannem, legere est. Hoc nostro qualicumque labore fruiere, Christiane lector, et vale in Domino, cui soli honor et gloria in æternum. Amen.

VITA BEATI LANFRANCI

ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS,

Auctore MILONE-CRISPINO, monacho et cantore Beccensi, subpari.

(MABILL., *Acta SS. Ord. S. B.*, sæc. VI, pars II.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Milo monachus et cantor Beccensis monasterii, ex nobili Crispinorum familia ortus, de qua in observationibus ad beati Herluini Vitam egimus, beati Lanfranci Vitam litteris mandavit. Ejus ætatem ex hac ipsa Vita colligimus, ubi capite 14, loquens de beati Lanfranci diacono, qui a dæmone arreptus fuerat, sic habet: « Hoc, beato Anselmo archipræsule refe-

rente, cum pluribus aliis audivi. » Porro, etsi ipsum ante Lanfranci obitum in vivis fuisse non dubitemus, verisimile tamen est ab eo Lanfrancum nunquam visum fuisse, quod ex ejus prologo patet, ubi ait se ea quæ narraturus est ex Herluini Vita excerptis, aut certe ex iis quæ a venerabilibus ac veracibus viris audierat; » et paulo inferius

subjungit : « Et de his quidem non omnia quæ dicenda forent audire potui. » Haud dubium quin, si aliquando illi ipsismet Lanfrancum audire aut videre fuisset datum, id ad comparandam suæ narrationi auctoritatem non reticuisset.

2. Multa sunt quæ Lanfranci merita plurimum commendant, tum in rem monasticam, tum in litterariam, tum etiam in Ecclesiam universalem. Ut a rebus monasticis sumamus exordium, Beccense insigne monasterium, si non ei institutionem, saltem incrementum et stabilitatem debet. Alium hujus rei testem adhibere necesse non est præter Herluinum ipsum, qui asserebat se a Deo multis lacrymis postulasse et impetrasse Lanfrancum, ut monasterium suum, ad quod recte instituendum imparem sese censebat vir sanctus, ejus consilio et opera confirmaretur. « Multoties, inquit ille, Lanfrancum ipsum alloquens, per magnos gemitus Deum rogavi, uberrimis lacrymis divinæ supplicavi misericordiæ ut talem mihi virum præstaret, ejus consilio et auxilio locum istum emendarem, et quæ Deo essent placita monachorum usibus instaurarem. Et quando, frater Lanfrance, huc te Deus adduxit, preces humilitatis meæ exauditas credidi. » Et re quidem vera Herluini spem non fefellit eventus; nam ipsius Lanfranci opera Becci monasterium ex tenuissimo celeberrimum numero monachorum, pietate et doctrina illustrium, atque etiam temporalium honorum affluentia evasit; quod ex subsequenti Vita contextu melius patebit. Quid de Cadomensi utroque monasterio proferamus? quorum alterum in honorem sancti Stephani pro monachis, alterum in honorem sanctæ Trinitatis pro sanctimonialibus, a Guillelmo duce construi et dotari procuravit Lanfrancus. Cum enim illegitimas hujus principis nuptias approbare renuisset, obtinuit ut res ad Romanum pontificem deferretur, dispensationis obtinendæ gratia, quam ille, agente Lanfranco Vilelmi ipsius legato, ea conditione concessit, ut duo monasteria in piaculi expiationem conderentur. Perstat etiamnunc utrumque sub ordine nostro, de quibus fuse agunt Acherius noster in notis ad Lanfranci Vitam, et Arturus Monasterium in Neustria pia; ex his monasterium Sancti Stephani virorum nostræ congregationi Sancti Mauri jam ab aliquot annis adjunctum fuit. De cujus monasterii conditione et de Lanfranco, quem ei Guillelmus loci fundator primum abbatem præfecit, sic loquitur Petrus Pictaviensis, auctor æqualis, in ipsius Guillelmi Gestis : « Lanfrancum, inquit, quemdam, de quo venit in litem, plusne sit meritis reverentiam atque gloriam sæcularium ac divinarum litterarum singulari peritia, an ordinis monachici singulari observantia, intima familiaritate Guillelmus colebat, ut patrem venerans, verens ut præceptorem, diligens ut germanum aut prolem. Eri consulta animæ suæ, illi speculam quamdam, vnde ordinibus ecclesiasticis per omnem Normaniam prospiceretur, commisit. Potuit namque viri

A talis vigilans cura, cum maximam auctoritatem sapientiæ pariter ac sanctitatis prærogativa comparavit, securitatem non parvam optimæ sollicitudini promittere. Ipsum pia quadam violentia monasterii Cadomensis abbatem statuit, non minus reluctantem subjectionis amore quam altioris gradus timore. Multis deinde possessionibus, item argento, auro, diversisque ornamentis monasterium idem locupletavit, » etc.

3. Lanfrancus, ad Cantuariensem archiepiscopatum promotus, majora dedit in rem monasticam propositionis suæ argumenta. Tunc quippe monachis, præcipuas Anglicani regni ecclesie cathedrales occupantibus, invadebant clerici, nihilque omitebant, quæcunque data occasione, ut eos ab iis ecclesiis exturbarent, immemores hanc fuisse primam Anglicanæ Ecclesie disciplinam ab ipso sancto Augustino, qui cum sociis suis ordinis nostri monachis Anglicanam gentem ad fidem adduxerat, institutam. Opportuna visa fuit clericis occasio in tanta rerum mutatione persuadendi novo regi ut clericos monachis in ecclesiis cathedralibus substitueret. Et quidem sua eos non fefellisset opinio, nisi Lanfrancus eorum conatibus totis viribus restitisset. Guillelmus rex episcopos, quos in Anglia de novo constituerat, omnes pene ex clericali ordine eligerat, qui proinde clericorum conatibus favebant, aut sane non multum adversabantur, unde res ipsis adeo indubitata videbatur, « ut Valchelinus episcopus Wintoniensis, » inquit Eadmerus, lib. 1, « jam adunatos pene quadraginta clericos, canonicorum more tonsura ac veste redimitos haberet, quos ejectis monachis Wentanæ ecclesie cui præsedebat mox intronitteret. » Solus supererat consensus Lanfranci obtinendus, quem absque negotio se impetraturum autumabat. At res longe aliter evenit, ut prosequitur Eadmerus; « nam ubi quod episcopus moliretur insonuit auribus ejus, illico facinus exhorruit, nec se, dum viveret, ut effectum quoquomodo talis voluntatis obtineret consensurum, asseruit. » Multo gravior fuit in monachos procella, cum de primatiali Cantuarie Ecclesia actum fuit, proindeque majori ad eam sedandam constantia opus habuit Lanfrancus; sed eum nec regis auctoritas, nec aliorum principum consensus unquam adducere potuerunt ut monachorum ex ea Ecclesia expulsionem consentiret; imo, inquit Eadmerus, ne post obitum suum fieret, quod se superstite sciebat per auxilium Dei nequaquam perficiendum, nesciens mortis suæ diem vel horam, egit sagacitate et industria qua pollebat, ut auctoritate Romanæ et apostolicæ sedis, monachorum habitatio in eadem ecclesia confirmaretur, et inconversa, dum sæculum duraret, in perpetuum stabiliretur. » Exstat ea de re Alexandri II papæ decretum inter alias hujus pontificis epistolas, quod Eadmerus aliique auctores integrum suis scriptis inseruerunt. Exinde Benedictinus ordo in Cantuariensi aliisque

quamplurimis Angliæ regni ecclesiis cathedralibus A ret. Viginti quinque maneria) ex iis enumerant Rodulfus de Diceto, et Matthæus Parisius ad annum 1059. Quanta vero animi constantia Odoni Bajocensi episcopo, uterino ejusdem regis fratri, Ecclesiæ Cantuariensis jura violanti restiterit, narrant Eadmerus, lib. 1 Novorum, et Vitæ auctor cap. 9. Hæc vero omnia ei tantam auctoritatem etiam apud regem ipsum conciliarant, ut, cum Willelmus in Normannia versaretur, Lanfrancus et princeps et custos Angliæ esset, subjectis sibi principibus, > teste Vitæ auctore, cap. 15. Eadmerus aliis verbis idem omnino astruit, asserendo > ad nutum Lanfranci totius regni intuitum spectasse. > Quod post ejus mortem potissimum enituit. Nam Guillelmus Rufus, qui jam patri suo successerat, > confestim > inquit Eadmerus > foras expressit, quod illo, > Lanfranco, > confotum habuit. Fecit ergo Ecclesiam Christi venalem, > etc. Unde merito de Lanfranco paucis verbis cum eodem Eadmero dici potest: > Breviter dico ipsum revera magnum et insuperabilem Ecclesiæ Christi defensorem, et plura totius Angliæ principem, ac, in quantum sibi licuit, bonum pastorem concilii in ea consistentibus, dum vixit, fuisse. > Noverat id Alexander II summus pontifex, qui apud eundem auctorem, Lanfrancum vocat > Patrem patriæ Anglicanæ; > et ei revera pastorales virgas, prout ipsi videretur, dispensandas contradiderat. Chronographus noster Saxonicus, Normannis licet infestus, Lanfrancum laudat > in Ecclesia doctorem, cujus studio et prius in Gallia, et postmodum in Anglia, multi ad divinum animati sunt obsequium. >

5. Non factis solum sed etiam suis scriptis Lanfrancus Ecclesiam catholicam illustravit, quæ ei inter ecclesiasticos auctores locum meruerunt. Ejus opera omnia, quæ inveniri potuerant, primo in unum collecta edidit noster Lucas Acherius, quorum hic est catalogus: > Commentarius in Epistolas beati Pauli. Libellus de corpore et sanguine Domini contra Berengarium. Annotatiuncule in nonnullas Joannis Cassiani collationes Patrum. Decreta pro ordine sancti Benedicti. Liber epistolarum. Pericope orationis quam habuit in concilio Angliano; et libellus De confessione celanda. > Ex his commentarius in Pauli epistolas ab Acherio vulgatus, non est sincerus Lanfranci fetus; illum autem ipsum, qui ab eo scriptus est, habemus præ manibus, quem, si aliquando opportuna fuerit occasio, in lucem proferemus. Verum præter hæc opera dicitur etiam edidisse Commentarium in psalmos Davidicos, et historiam ecclesiasticam sed neutrum hactenus reperire licuit. Certe quod Lanfrancus historiam sui temporis scripserit, extra dubium videtur esse; cujus rei testis est Eadmerus libro 1 Novorum, ubi de Lanfranco sic loquitur: > Ipsemet de rebus ecclesiasticis quæ suo tempore gesta sunt, veracissimo et compendiosissimo calamo scripsit. > Hoc opus, ut mihi videtur, laudat Willelmus Malmesburiensis libro 1,

4. Mutatis in Anglia rebus, opus erat viro qui Ecclesiæ negotia ita moderaretur ut nec ecclesiastica disciplina his tumultibus jacturam aliquam sustineret, nec Ecclesiarum jura violarentur a victoribus. Utrique egregie providit Lanfrancus, ea in re auctoritate qua pollebat in regem prudenter utens, cujus a consiliis erat. Etenim, ut notat Adam Bremensis, lib. iv, Historiæ ecclesiasticæ, cap. xiv: > Willelmus Bastardus ablati scandalis eum posuerat Ecclesiæ doctorem, cujus studio multi ad divinum animati sunt obsequium. > Hinc cum pius antistes conciliorum usum in Anglia a multis retro annis obsolevisse animadvertisset, curavit ut deinceps frequenter haberentur; quod et factum est, et multa in iis ad disciplinam recte servandam statuta sunt. Bona vero temporalia, quæ ecclesiæ suæ bellorum tempore rapta fuerant, restitui procuravit, ad id Guillelmum regem prudentia sua > perducens, inquit Eadmerus, ut quamplures terras ecclesiæ Cantuariensis, diversis causis ac violentiis hominum ablatas, pro redemptione animæ suæ restitu-

De pontificibus Anglorum, ubi de controversia inter ipsam Lanfrancum et Thomam Eboracensem archiepiscopum exorta agens, rem esse ex Lanfranci scriptis repetendam his verbis monet: « Ipse melius scripto suo insinuabit quod de ordinatione sua, et controversia inter se et Eboracensem Thomam commota et sedata, ita scripsit: Anno Dominicæ incarnationis 1070 intravit, » etc. Porro inter cætera ejus opera principem locum facile obtinet liber quem, cum adhuc prior esset Becci, « De corpore et sanguine Domini » edidit adversus Berengarium hæresiarcham. Hunc quidem jam semel et iterum verbis confutaverat, primum scilicet in Romana synodo præsentate summo pontifice Leone, et iterum in altera synodo cxiij episcoporum, coram Nicolao II, ubi Berengarius, abjurata hæresi, catholice fidei formulam palam legerat, et ei sese sincero animo, adhibito etiam jurejurando, adhærere professus fuerat, libris suis in ignem projectis coram universa synodo; paulo post tamen ad vomitum suam reversus, « pravitate suam, » inquit Lanfrancus, « clandestinis disputationibus apud imperitos tneri » conabatur. Sed id impune non tulit; nam Lanfrancus, ut testatur Baronius, ad annum 1059, libro adversus eum ac ejus errores edito, « arrogantis hæresiarchæ retudit audaciam, refellit errores, dissolvit fallacias, blasphemias redarguit, convertens eas in caput ipsius, » etc. Hunc librum Johannes Bromtonus abbas Jornalensis in Chronico appellat « Tonantem librum, » quem ab ipso Lanfranco « Scintillarum » fuisse « intitulatum » scribit.

6. Tantæ doctrinæ fama per totam Europam peragrans plurimos discipulos Lanfranco acquisivit, hincque Beccense cœnobium, quod exiguum antea erat et vix notum, brevi amplis possessionibus et monachorum numero celebre evasit. Imo Normannia, quæ huc usque litterarum experta habebatur, Lanfranco magistro ita profecit ut postea viris eruditione et doctrina eximii abundaverit. Ea de re audiendus Ordericus Vitalis, libro iv Historiæ ecclesiasticæ, ubi de Lanfranco hæc habet: « Cœnobium Beccense in Normannia loci situ et paupertate elegit, quod prudentia ipsius vigilantissimaque cura locupletavit, et in statum pulcherrimi ordinis protraxit..... Coactu obedientiæ de claustrari quiete protractus magister processit, quo docente philosophicarum ac divinarum litterarum bibliotheca effulsit. In utraque nodos quæstionum solvere potentissimus erat. Hoc magistro primitus Normanni litteratoriam artem perscrutati sunt, et de schola Beccensi eloquentes in divinis et sæcularibus sophistæ processerunt. Nam antea sub tempore sex ducum Neustriæ, vix ullus Normannorum liberalibus studiis adhæsit, nec doctor inveniebatur, donec provisor omnium Denis Normannicis oris Lanfrancum appulit. Fama peritiæ illius in tota ubertim innotuit Europa, unde ad magisterium ejus multi convenerunt de Francia, de Wasconia, de Britannia, necnon Flandria. » Paucioribus verbis hæc eadem omnia exposuit

Willelmus Malmeshuriensis, libro i De gestis pontificum Anglorum, ubi de Lanfranco sic loquitur: « Litteratura per insignis liberales artes, quæ jam dudum sorduerant, e Latio in Gallias vocans acumine suo expolivit.... Exivit fama ejus remotissimas Latinitatis plagas, eratque Beccum magnum et famosum litteraturæ gymnasium. » Inter celeberrimos Lanfranci discipulos recensentur Alexander II, summus pontifex, Guillelmus Rothomagensis, Heruosius et Gundulfus episcopi Rossenses, Fulco Belvacensis, Ivo Carnotensis, ut testis est Robertus de Monte, aliique quam plurimi, qui ad infulas variarum Ecclesiarum rapiti sunt. Sanctus vero Anselmus ita Lanfranci eruditionem suspiciebat, ut ad eum « Monologium » a se editum transmissit ejus censuræ subjiciendum, imo et Lanfrancum precatus est, ut quemcumque titulum mellorem judicaret, huic libro imponeret. « Hoc, » inquit Anselmus, lib. i, epist. 65, « cum importunitate a vestra auctoritate non desinam exigere, quatenus de eodem opusculo.... quid fieri debeat vestra decernat auctoritas. Titulum autem nullum illi præponi, quippe quod nequaquam tanti existimavi ut illud suo nomine dignarer. Si igitur vestro sederit arbitrio ut quod scripsi scripserim, a quo habebit firmitatem, ab eo habeat et nomen. » Eum vero quem vivum tantifecerat, post mortem adversus hæreticum calumniatorem egregie propugnavit. Nam Roscelinus, qui tres personas sanctissimæ Trinitatis tres res esse eo modo quo tres angeli tres res sunt assererat, ita tamen ut una esset in his tribus personis voluntas aut potestas, eo impudentiæ venerat ut Lanfrancum et Anselmum sui dogmatis fautores esse mentiretur. At hæretici calumnias fortiter refutavit Anselmus, ut patet ex ejus epistola ad Fulconem Belvacensem episcopum scripta, quæ est libri secundi xlii, ubi eum monet ut Lanfranci ac sui defensionem suscipiat in concilio quod ea de re a Rainaldo Remorum archiepiscopo proxime congregandum erat. Ita vero de Lanfranci doctrina loquitur: « Archiepiscopum quidem Lanfrancum vita ejus multis religiosis et sapientibus viris nota, quia de eo nunquam aliquid tale sonuit, ab hoc crimine satis excusat, » etc. Nec mirum est id Lanfranco defuncto impactum fuisse quod ipsi adhuc in vivis agentifactum fuerat. Nonnulli enim, nescio quo spiritu ducti, eum apud Romanum pontificem accusaverant quasi Berengarii erroribus faveret. Quam calumniam brevi non solum scriptis, sed etiam verbis coram duobus pontificibus et universis synodis, ut jam diximus, penitus a se removit; sicque « pravi rumoris, » ut ipsemet loquitur in libello contra Berengarium supra laudato, « a se maculam » abstersit, « fidem suam » exposuit; atque quod dixit « omnibus placuit, nulli displicuit. » Magnum denique argumentum est Lanfranci doctrinæ, quod post ejus mortem episcopi Anglicani, simul in unum in synodo adunati, cum « Magistrum » suum nuncupaverint.

7. Superest ut inquiramus quo anno, quoque mense A et qua tandem die Lanfrancus e vivis excesserit; hæc enim omnia in controversiam vertuntur. Verum si antiquorum scriptorum testimonio stare voluerimus, nulla erit de anno difficultas; illi enim constanter affirmant Lanfrancum anno 1089 e vivis excessisse: sic habent Symeon Dunelmensis, Joannes Bromton in Chronico, Ordericus Vitalis, lib. viii Historiæ, Chronicon Beccense ab Acherio editum, item Chronicon Mailrosense, et alii passim auctores Historiæ Anglicanæ, quibus prævit Ingulfus, Lanfranco, dum viveret, amicitia conjunctus, ut ipsemet in nova ejus Historiæ integræ editione attestatur. Major est circa mensem difficultas. Nam omnes ferpe, recentiores historici ea in re a se invicem dissentiunt. Matthæus Westmonasteriensis eum die 9 Kal. April. B obiisse memorat; Matthæus Parkerus die 4 Junii, Petrus Equilius 5 Non. Julii, Balæus 5 Kal. Julii, Arnoldus Wion, Hugo Menardus aliique recentiores plerique tertia die Julii. His tamen omnibus præferimus antiquorum Angliæ scriptorum auctoritatem, qui Lanfrancum mense Maio obiisse una voce affirmant. At quo hujus mensis die id contigerit, hic totus est difficultatis nodus, quem, ut verum fateamur, nemo facile solvet ob nimiam opinionum discrepantiam. Sic quippe ea de re Symeon Dunelmensis: « Anno 1089 feria v, ix Kal. Junii obiit Lanfrancus. » Idem ipsissimis verbis asserunt Rogerius Hovedenus in parte priori Annualium, Florentius Wigorniensis in Chronico. Et quidem notæ iste chronologicæ optime inter se cohærent; nam C anno 1089 dies Dominica erat dies 20 Maii, existente littera Dominicali G, ac proinde feria v, sequens in diem 24 hujus mensis incidebat, quam isti auctores assignant. Verum Gervasius Dorobernensis in actis pontificum Cantuariensium alia die Lanfranci obitum as ignat his verbis: « Obit anno patriarchatus sui xix, v Kal. Junii, feria ii post octavas Pentecostes, hora d'ei prima. » Consentiant Milo Vitæ sequentis auctor, Joannes Bromtonus in Chronico, et Tabulæ ecclesiæ Cantuariensis. Conveniunt item huic calculo alie notæ chronologicæ, cum eo anno dies Paschatis incidit in diem primam Aprilis, ac ideo festum Pentecostes die 20 Maii, celebratus fuerit, ejus octava die 27 ejusdem mensis, et proinde sequens feria ii quæ a Gervasio assignatur, dies erat Maii 28. Hanc sententiam amplexus est Joannes Capgravius qui sanctorum Angliæ Vitæ conscripsit, ac post eum Eduardus Maibew in Trop hæis Anglo-Benedictinis. Cui calculo nos quoque adhærebimus, donec certiora pro priori afferantur argumenta. Ad id nos potissimum movet quod hujus posterioris sententiæ aucto-

(5*) JUVEN. Sat. 2, 40.

res data opera Vitam sancti Lanfranci scripserint, cæteris ea de re ex occasione solummodo loquentibus.

8. Porro etsi nulla veneratione publica colatur memoria beati Lanfranci, ejus tamen nomen cum « sancti » titulo in vulgatis Martyrologiis insertum est, ut in Martyrologio Benedictino Arnoldi Wionis, et in Catalogo generali sanctorum Philippi Ferrarii. Hugo Menardus, Eduardus Maibew et alii passim « beatum » appellant, « summæ sanctitatis et doctrinæ. » hisdem titulis antea donatus fuerat a Trithemio, Lelando, Capgravo, quod jamdudum vetustiores scriptores fecerant. Sic quippe de eo loquitur Guillelmus Pictaviensis in libro De gestis Guillelmi ducis: « Illi conserta animæ suæ, » Guillelmus dux, « illi speculam quamdam, unde ordinibus ecclesiasticis per omnem Normanniam consuleret, commisit; potuit nempe viri talis vigilans cura, cum maximam auctoritatem sapientiæ pariter ac sanctitatis prærogativa comparavit, securitatem non parvam sollicitudini promittere. » Et Osbernus monachus in epistola ad sanctum Anselmum: « Recuperemus in te quod in mortuo sanctissimo Patre Lanfranco perdidimus. » Exstat inter epistolas sancti Anselmi libro iii, num. 5, edita. Asserit Wilhelmus Malmesburiensis lib. i De pontificibus Anglorum, sanctum Dunstanum Lanfranco semper affuisse, quoties de tuendis Ecclesiæ suæ juribus ageretur, quod etiam refert Osbernus in Vita sancti Dunstani superiori sæculo edita. « Quin etiam » Lanfrancus, ut idem Wilhelmus observat, « quemdam ægrum et cunctantis vitæ pertæsum, in visione qua videretur cum eo luctam inivisse; eripuit discrimini, restituit bonæ valetudini, » quod occasionem præbere potuit nonnullis, maxime Wioni, Lanfrancum miraculis clarissimum prædicare. Denique in vitiis auctoribus, « bonæ » aut « piæ memoriæ vir » passim appellatur. Quæ sane omnia probant quod Wilhelmus libro iii De gestis Regum Anglorum in nostri Lanfranci honorem protulit, eum quippe esse « virum antiquis scientia et religione comparandum, de quo serio dici potest: *Tertius e cælo cecidit Cato* (5*), adeo cælestis sapor pectus ejus et palatum infecerat. » Plura de ejus laudibus habentur in libro dierum obituum ecclesiæ Cantuariensis, ubi præscribitur quæ solemnitate ejus anniversarium debeat celebrari. Ad, si vis, Angliæ sacræ tom. I, ubi habetur pag. 55. Denique nullus ferpe historiarum scriptor Lanfrancum multis laudibus non exornavit. Sed jam proferenda est ejus Vita, quam ab Acherio nostro ex codice Beccensi, multis passim prætermisissis, editam, integritati suæ restituimus.

I INCIPIT PROLOGUS

IN VITAM MAGNI ET GLORIOSI LANFRANCI

CANTUARIENSIIUM ARCHIEPISCOPI.

Quoniam a pluribus quæritur Vita venerabilis Lanfranci Dorobernensis archiepiscopi, nec invenitur, volui de eo aliquid scribere pro tenuitate ingenii mei, ne omnino tanti viri memoria silentio deleatur. Opus siquidem, ut mihi videtur, hactenus intermissum; rarus quippe de eo aliquid scripsisse reperitur. Propter quod in Vita beati Patris nostri Herluini (1) venerabilis Westmonasterii abbas Gislebertus, quasi ex occasione inseruit quantum ad historiam pertinere visum fuit; quæ exinde mutuans, et in hanc narrationem transferens, adjeci quælibet invenire potui, sive quæ a venerabilibus ac veracibus viris audivi. Hoc autem ideo facere studui, ut (quantum in me fuit) non lateret qui aliis proponendus ad imitandum foret, sed notus omnibus fieret ad

honorem Dei et utilitatem legentium; atque ut noverint, qui scire volunt, quis vel unde fuerit, quam vivendi institutionem habuerit, quomodo ad religionem, ac deinde ad abbatiam, et postea ad archiepiscopatum venerit, sen qualiter de hac luce migraverit. Et de his quidem non omnia quæ dicenda forent audire potui. Nec quisquam mihi succensere debet quod imperitus sermone et scientia aggredi materiam tam dignam ausus fuerim, quia potius duxi quoquomodo dicerem quam nullus. Quod si cui rusticitas styli et incultus sermo displicuerit, et ornatius eadem dicere voluerit, precor ne, mutando verba, tollat rei gestæ sententiam, nisi forte aliquid inesse repererit falsitatis.

INCIPIT VITA B. LANFRANCI.

CAPUT PRIMUM.

1. Fuit quidam vir magnus, Italia ortus (2), quem Latinitas in antiquum scientiæ statum ab eo restituta tota, supremum debito cum amore et honore agnoscit magistrum, nomine Lanfrancus. Ipsa quoque in liberabilibus studiis magistra gentium Græcia, discipulos illius libenter audiebat et admirabatur. Hic Papia civitate oriundus fuit (3). Parentes illius, ejusdem urbis cives, 2 magni et honorabiles habebantur inter suos concives. Nam, ut fertur, pater ejus de ordine illorum qui jura et leges civitatis asservabant fuit (6). Lanfrancus, in primæva ætate patre orbatus, cum ei in honorem et dignitatem succedere deberet, relicta civitate, amore discendi ad studia litterarum perrexit; ubi plurimo tempore demoratus, omni scientia sæculari perfecte imbutus, rediit. Deinde patria egressus, et Alpes transgressus, in Gallias venit tempore Henrici regis Francorum, et gloriosi ducis Normannorum Guillelmi, qui Angliam sibi armis subegit. Et pertransiens Franciam, quamplures magni nominis scholares secum habens,

B in Normanniam pervenit, et in Abrincatensi (*Avanches*) civitate demoratus, per aliquod tempus coeuit. Considerans vero scientissimus vir quod captare mortalium auram vanitas est, et quia ad non esse tendunt omnia, præter eum qui fecit universa qui semper est, et qui ei intendunt, ad obtinendum ejus amorem animum convertit et studium. Quod igitur in litteris perfectius invenit salutis consilium, et placendi Deo, arripere statuit, ut relictis omnibus, abdicato etiam sui ipsius jure, illum sequeretur qui dixit: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me (Matth. xvi, 24)*. Et quia quanto magnus fuerat, tanto optabat fieri humilior, locum adire nolebat ubi litterati [versarentur. Ed. PATR.], quicum honori ac reverentiæ haberent.

C 2. Interea cum ire vellet Rothomagum, iter agebat inclinata jam die per silvam ultra fluvium Rislam (7); incidit (8) in latrones (8), qui, cuncta quæ habebat tollentes, ligatis a tergo manibus, et caputio cappæ ante oculos admoto, abduxerunt illum de via, et inter condensa saltus fruteta dimiserunt. Talibus

(6) Robertus de Monte in Chronico ms. hæc habet ad annum 1042: *Lanfrancus de senatorum Papia nobili genere natus, in septem liberalibus disciplinis mirabiliter eruditus.*

(7) Risle Normanniæ fluvius, qui prope S. Ebrulfi monasterium ortum habet. Unde conijcere est Lanfrancum a latronibus spoliatum fuisse in silva Uticensi, vulgo *la forêt d'Ouche*, quæ prædicto monasterio Utici nomen dedit, qua transeundum est eundo Abrincis Rothomagum.

(8) Paulo aliter rem narrat chronographus Becensis ad annum 1041, ubi refert latrones Lanfranco

omnia præter veterem chlamydem abstulisse. Ac ipse volens eis et chlamydem dimittere, exemplo Libertini de quo Gregorius Magnus lib. 1 Dialog., c. 2, ut sibi, sicut Libertino contigerat, omnia miraculo restituerentur, cum recta non esset ejus intentio, contrarium evenit; latrones quippe ipsum nudum arbori uni alligarunt, et scholarem suum alteri. Sic relictus Deo promissit se omnia mundana dimissurum, si liber evaderet, statimque vinculis ejus divinitus solutis, sodalem suum solvit, et votum suum apud Beccum explevit.

angustiis comprehensus, nescius quid ageret, suum infortunium lamentabatur. Tandem nocturno silentio in se reversus, voluit Domino laudes debitas persolvere, et non potuit, quia ad hoc antea non vacaverat. Et conversus ad Dominum : « Domine Deus, ait, tantum tempus in discendo expendi, et corpus et animum in studiis litterarum attrivi; et adhuc quomodo te debeam orare, atque laudis officia tibi persolvere non didici. Libera me de hac tribulatione; et ego, te auxiliante, sic vitam meam corrigere, et instituire curabo, ut tibi servire valeam et sciam. » Surgente aurora, in ipso crepusculo audivit viatores iter carpentes, et cœpit vociferando ab eis auxilium petere. Illi audientes primo expavere; dehinc vocem hominis advertentes, ad sonum vocis perrexerunt, et quis esset, quid haberet indicavit. Tunc eum solventes reduxerunt ad viam. Rogavit sane ut villius et pauperius cœnobium quod in regione nossent sibi demonstrarent. Responderunt : Villius et abjectius monasterium nullum scimus quam istud quod in proximo ædificat quidam homo Dei et ostendentes viam discesserunt. At ille gressum illac vertens, Beccum adiit, quo nullum usquam tunc pauperius æstimabatur vel abjectius cœnobium. Forte tunc abbas extruendæ fornaci occupatus, ipsemet operabatur manibus suis; et accedens ad eum dixit : Deus te salvum faciat. Et abbas : Deus te benedicat, inquit. Es Lombardus ? at ille : Sum. Et abbas : Quid vis ? Monachus, ait, fieri volo. Tunc abbas præcepit cuidam monacho, nomine Rogerio, qui in parte opus suum faciebat (8), ut illi ostenderet librum regulæ (9). Qua perlecta, respondit omnia Deo se juvante libenter servaturum. Hæc audiens abbas, et sciens quis esset et unde, concessit ei quod petebat. At ille per os furni procidens in faciem, osculatus est pedes ejus. Lanfrancus humilitatem animi sermonisque gravitatem in abbate plurimum veneratus et amans, (10) monachus ibi efficitur.

3. Quo facto (7) venerabilis Pater Herluinus gaudio repletus est non modico, quia credebatur a Deo preces suas esse exauditas. Nam quia sumptuum procurandorum necessitas illum extra claustrum demorari cogebat, nec erat qui præsideret introrsus, et religionem asservaret; multoties Deum cum exorasset, divina miseratio sibi accommodavit auxilium, sufficiens ad omnia quæ agenda forent suffragium. Videres ergo inter eos pium certamen. Abbas ex grandævo laico nuper in clerum promotus, verebatur sibi subditam tanti doctoris celsitudinem; ille nullam pro eminenti scientia gerens insolentiam, humillime ad omnia parebat, attendebat, admirabatur et prædicabat quam ipsi in intelligendis Scripturis gratiam Deus concesserat, et dicebat :

(9) Juxta regulæ S. P. Benedicti præscriptum in capite 58 de disciplina suscipiendorum fratrum.

(10) Hæc terra, ut puto, est monasterium S. Ebrulli, quod Willhelmus Gerouii monasterio Beccensi, sibi monachum induit, tradidit. Ibi Lanfrancus aliquandiu degit cum aliquot monachis, ac celebre

A Quando attendo laicum istum, nescio quid dicam, nisi quia Spiritus ubi vult spirat (Joan. III, 8). Abbas erga illum debita veneratione, ille erga eum omnimoda contendebat submissione, forma gregi uterque vivendi facti, unus activæ, alter contemplativæ. Abbas humilis, patientiæ summæ in cura corporis continentissimus, nullam sæcularis pompæ curam gerens, legum patriæ scientissimus, præsidium erat suis contra iniquos exactores, ad tractanda causarum sæcularium negotia et disponenda exteriora peritissimus; in extruendis vel procurandis necessariis nec prudentior nec efficacior, salva religione, esse poterat. 3 At doctor ille maximus in claustrum omnem operam impendebat quieti et silentio, cordis sui novalia verbi sacri excolens assidua lectione, irrigans ea dulci, quam sæpe obtinebat, lacrymarum compunctione.

CAPUT II.

4. Nec oblitus quod Deo in nocturna captione promiserat, postquam factus est monachus, in discendis officiis diurnis et nocturnis curam maximam impendere voluit, ut sciret Deo laudis sacrificium persolvere, sicut noverat. Sic per tres annos vixit solitarius, gaudens quod nesciebatur, præter paucos quibus aliquando loquebatur, omnibus ignotus. Rumor, ut hoc factum prodidit, longe lateque protulit, et fama viri præclarissima Beccum, et abbatem Herluinum brevi per orbem terrarum extulit (11). Clerici accurrunt, ducem filii, nominatissimi scholarum magistri Latinitatis, laici potentes, et nobiles viri multi, pro ipsius amore multa eidem ecclesiæ contulerunt. Hic ergo Lanfrancus, qui pro Deo se abdicaverat sibi, omni vilitate et extremitate contentus, omni obedientia se submittere curabat majori. Denique, ut fertur, lectionem non volebat legere in ecclesia nisi prius eam cantor audisset. Quadam die dum ad mensam legeret, dixit quiddam inter legendum sicut dicere debuit, quod non placuit præsidenti, et aliter dicere jussit; velut si ille dixisset, docere, media producta, ut est; et iste eadem media correpta emendasset docere, quod non est. Non enim prior ille litteratus erat. At vir sapiens sciens magis obedientiam Christo deberi quam Donato, dimisit quod bene pronuntiaverat, et dixit quod non recte dicere jubebatur. Nam producere brevem, vel longam corripere syllabam, non capitale noverat crimen; verum jubenti ex parte Dei non parere, culpam non levem esse sciebat.

5. Quidam sæcularis dedit Beccensi ecclesiæ terram (12), ad quam missus est Lanfrancus, ut eam servaret et instauraret. Una dierum dum de monasterio ad locum illum regrederetur, detulit catum in panno involutum, post se ad sellam ligatum. Dum iter faceret, quidam adjunxit se illi; cumque simul

olim istum monasterium, quod omnino dirutum erat, nuncque restauravit. Postea data Beccensibus vila *Russerie* a B. Theoderico, ut in ejus Vita diximus, monasterium S. Ebrulli pristinum splendorem recepit.

pergeren., socius vtror audivit vocem cati, et cepit mirari et circumspicere ubi esset catus cujus andiebat vocem; tandem advertit magistrum Lanfrancum illum post se ligatum ferre, et ait illi: Domine, quid portas? Respondit: Mures et rati valde nobis sunt infesti, et idcirco nunc affero catum ad comprimendum furorem illorum. Ecce ad quantam humilitatem tantus vir pro Deo sese submittere curavit; et quia multum se humiliavit, Deus illum exaltare in præsentem non distulit.

6. Verum fratres qui jam adunati erant in ipso loco, non multum litterati nec admodum religione instructi habebantur. Cernens Lanfrancus fratrum inertiam. morum pravitatem, ordinis transgressionem, contuens aliquos etiam sibi invidere, qui sibi metuebant eum præsciendum fore, ignorabat quid ageret, quo se transferret. Tædebat eum conversationis inhonestæ, inhiabat ardentem ad solitariæ dulcedinem vitæ. Simulata igitur stomachi infirmitate, Fulcrannum hortolanum rogavit ut ei quotidie afferret radices quorundam carduorum, quas sibi asserbat afferre solutionis remedium. Hoc autem faciebat ut corpus suum assuefaceret tali edulio, quali vivere disponebat in eremo (*). Cum ergo jam animum et corpus præpararet ad fugam nocturnæ elapsionis, domno Herluino abbati nihil de hac re suspicanti, dum in lecto quiesceret, egregiæ indolis Hugo puer, qui nuperrime obierat, in veste candida apparuit (filius Baldrici de Sauvarvilla, nepos ejusdem abbatis). Cujus aspectu in nullo turbatus, amabiliter sic eum abbas affatur: « Quid est, fili? Quomodo te habes? » Et puer alacriter: « Ego me, ait, bone Pater, bene habeo, quia per Dei misericordiam, et tuam intercessionem, liberatus sum ab omni tormento. Sed Deus misit me ad te, ut dicam tibi quia, si tibi non prospexeris, magistrum Lanfrancum ad proximum non habebis. » Abbas admiratus: « Quomodo, inquit, fili? » Puer ad hæc: « Quia solitariam vitam desiderat, et de monasterio egredi deliberat, quoniam mores fratrum et vita sibi non placeant. Vide ergo quid facias, quia tibi non expedit ut te deserat. » His dictis puer disparuit. Abbas attonitus in his quæ audierat, reliquum noctis in vigiliis et orationibus insomne peregit. Summo autem mane, (***) mox (11) ut hora loquendi se dedit, D Lanfrancum adscivit, secum singulariter sedere fecit; cor abbatis intimo dolore concutitur, vox intra fauces premitur, lacrymæ erumpentes doloris cordis aperitur. Lanfrancus hoc videns in terram prosternitur; cur abbas sic plorat aperiri sibi suppliciter precatur. Tandem abbas in hæc verba

A prorumpit: « Heu mihi cui ta'e damnum minatur Deus! Væ mihi qui meum consilium perdidisti, meum adjutorium amisisti! Multoties per magnos gemitus Deum rogavi, uberrimis lacrymis divinæ supplicavi & misericordiæ, ut talem mihi virum præstaret, cujus consilio et auxilio locum istum emendarem, et quæ Deo essent placita monachorum usibus instaurarem. Et quando, frater Lanfrance, huc te Deus adduxit, preces humilitatis meæ exauditas credidi. Ego in te onus meum transferre cogitabam; ego te totius oneris mei sarcinam supportare sperabam. Nunc autem nescio qua de causa hinc discedere, me relicto, satagis, et ad deserta pergere cupis. » Lanfrancus intelligens voluntatem suam detectam, et propositum cordis sui, quod occultum B putabat, evidenter propalatum, abbas pedibus illico advolvitur, et qualiter sibi innotuissent talia, humiliter sciscitatur. Tunc ei abbas blanda voce visionem aperuit, et quid sibi divinitus per puerum revelatum sit, sicut superius releximus, per ordinem explicavit. Lanfrancus mirabilis dictu obstupescens, et Dei gratiam in abbate vehementer admiratus, humi prostratus, per confessionem Patri protinus quidquid in voluntate habuerat, corde compunctus exposuit, pœnitentiæque accepta et absolute impetrata, sponndit se nunquam ab ipso discessurum, ejusque præceptis per omnia obtemperaturum. Abbas ingentes omnipotenti Deo gratias referens, quam citius potuit, Lanfrancum priorem constituit. et quidquid ditioni monasterii subiebat, C interius et exterius ipsius curæ commisit. Quos ita unanimes tribuit esse divina protectio, ut nulla unquam inter eos orta fuerit dissensionis occasio. Hanc visionem Lanfrancus nec volens propalare, nec omnino occultare (11) iudicavit illam cuiquam monacho, nomine Willelmo, quem ipse a puero nutritur et docuerat, plurimumque amabat, præcipiens ne cui diceret, quando ipse in corpore viveret. Quod ille servavit usque ad ultimam senectutem. Post mortem vero Lanfranci, cum jam nulla prohibitione urgeretur, scripsit rem sicut audierat, et abbati ac monachis Becci scriptam (12), prout supra digessimus, direxit. Fuit idem Willelmus abbas Cormeliensis cœnobii.

CAPUT III.

7. Ad administranda quoque totius patriæ negotia (13) summus ab ipso Nortmannorum duce Willelmo consiliarius assumitur. Cujus gratiæ nimiam perturbationem, quæ repente irruit, insperato Deus sereno lætificavit. Quorumdam enim accusationibus delatorum dux in eum vehementer amaricatus,

(11) Post primam scilicet et preces in capitulo recitatas, ante enim istud tempus silentium, quod in regulæ cap. 42 strictius præscribitur, solvere absque gravi necessitate non licet.

(12) Hanc epistolam ex ms. Beccensi vulgarunt Johannes Picardus, et noster Gabriel Gerberonus in notis ad epistolam 41 lib. II beati Anselmi. Ad Willelmum scripsit Lanfrancus epistolam, quæ est 48 editionis Acherianæ. Obiit circa annum 1109 ex

Orderico Vitali, lib. II, qui eum inter viros sanctitate et doctrina præcipuos recenset, sic enim loquitur: *In illo tempore migraverunt plures sanctitate et sapientia præcipui doctores Ecclesiarum, Anselmus scilicet archiepiscopus Cantuariorum, Guillelmus archiepiscopus Rothomagensium, venerabilesque cœnobiorum rectores, Hugo abbas Cluniacensis, Gervasius Rhedonensis et Guillelmus Cormeliensis.*

mandat ut monasterio exturbetur, patria discedat Lanfrancus. Neq̄ motus animi sui hac indicta sedare valens, maadavit juris monasterii villam, quæ Parcus dicitur, flammis excidi. Paretur tam effera jussioni. Eo discedente, qui omne gaudium fratribus erat et consolatio, dolor altus remanet. Quia melior non habebatur, tripes equus quarto pede inutili, illi tribuitur, et unus famulus. Instant itaque fratres orationi, juxta illud Jeremiæ: Præstolantes cum silentio salutare Domini (*Thren.* III, 26). Protinus qua ille discedebat duci obvius venienti appropinquans, equo per singulos passus caput ad terram submittente, dominum salutatur; innocentiae quidem conscius, si locus dicendi daretur, non diffidebat causæ. Dux primo vultum avertit, sed divina agente clementia, mox miserando respexit, et nutu benevolentiae aditum loquendi concedit. Tunc Lanfrancus decenti joco ait: Tuo jussu provincia tua discedo pedes, hoc inutili occupatus quadrupede; vel ut jussioni tuæ parere queam, da mihi equum meliorem. Cui dux subridendo: Quis, inquit, ab offenso judice, infecto illati criminis negotio, munera exposcit? Tandem disertissimus orator petiit audientiam, et Deo sibi opem subministrante causam exorsus, brevi ad optatum finem peroravit. In amplissimam gratiam illico receptus, accipit promissum quod nulla deinceps accusatione subiret purgandi præjudicium. Gratissimi mox succedunt amplexus et oscula. Multo etiam cum augmento restituenda promittuntur quæ dux nuperrime devastari jusserat. Alacerrime quidam præcurrens nuntiat fratribus illum redire. Commutantur lacrymæ, personat non semel, sed per totum diem ubique corde et ore a cunctis pium *Te Deum laudamus*. Abbas inopinatæ rei fidem adhibere non poterat propter feritatem quam in domino sciebat, donec desideratus advenit. Accumulatur gaudium, quia incensurum sit integra restitutio; terrarum quoque eidem ecclesie concessarum ab eodem domino obtinetur confirmatio.

8. (13) Hujus tam improvidæ jussionis causam (13) aiunt, quod idem Lanfrancus contradicebat nuptiis filiae comitis Flandriæ, quam ipse sibi dux copulaverat in matrimonio, quia proxima carnis consanguinitate jungebatur. Unde auctoritate Romani papæ tota Neustria fuerat ab officio Christianitatis suspensa et interdicta. Quapropter Lanfrancus iterum Romanum papam adiit; jam enim antea Ro-

(13) Aliam causam hujus rei narrat Willelmus Malmesburiensis, quam ejus verbis exponere juvat: *Lanfranco apud Beccum monachato, cum ubique scholares inflatis buccis dialecticam ructarent, Herfastus jam Willelmi comitis, postea regis, capellanus, ad famosum gymnasium, magna sociorum et equorum pompa pervenit. Tunc Lanfrancus ex prima colloquutione intelligens quam prope nihil sciret, abecedarium ipsi expediendum apposuit, serociam hominis italica faceta illudens. Quo is iratus comitem perfecit [i. e. per comitem effecit. ED. PATR.] ut Lanfrancus Becco omnique Normannia summo veretur. Sed, etc.*

(14) Epistolam hanc Berengarii ad Lanfrancum refert noster Acherius in suis notis. Hæc ipsa est

mam petierat (14) causa cujusdam clerici, nomine Berengarii, qui de sacramento altaris aliter dogmatizabat quam Ecclesia tenet. 5 (15) Dicebat enim panem et vinum post consecrationem, sacramentum tantum, non autem esse verum Christi corpus et sanguinem. Iste clericus Lanfranco quasi familiari suo (16) litteras (14) miserat errore ipso respersas; eas qui legerunt Lanfrancum talia sentire opinati sunt, et socium erroris diffamaverunt. At tum forte Lanfrancus ad Urbem profectus erat, pontificante tunc sedem beati Petri Leone (15) octavo (17). Amici, qui infamiam sibi conflatam audierunt, litteras ipsas post eum miserunt Romam; ibique suspicionem de Lanfranco quibusdam pepererunt. Papa Berengarium ad diem vocavit. Verum ille timens venire, distulit; sed responsales pro se duos clericos misit, qui ante papam venientes, et in causam deficientes, reprobati et capti sunt. Lanfrancus jussus surrexit, pravi rumoris a se maculam abstersit, fidem suam exposuit, expositam plus sacris auctoritatibus quam argumentis probavit. Quod dixit et probavit omnibus placuit, nulli displicuit. (18) Hæc eadem in synodo Vercellensi retacta sunt, et sententia Berengarii audita et reprobata; fides vero Ecclesie, quam Lanfrancus tenebat et astruebat, exposita, et concordie omnium assensu confirmata est. Quæ sententia non effugit hujus Leonis papæ successorem Victorem. (19) Denique in concilio Turonensi (16), cui ipsius Victoris interfuere atque præfuere legati, data est ipsi Berengario optio defendendi partem suam; quam cum defendendam suscipere non auderet, confessus est coram omnibus communem Ecclesie fidem; et juravit ab illa hora se ita crediturum, sicut Ecclesia tenet. Quod juramentum transgressus, nihilominus primum dogma in populo spargere non omisit. (20) Quod cum audisset Nicolaus secundus, vocavit eum; qui Romam veniens, et causæ suæ diffidens, et patrocinio eorum quos sibi impensis beneficiis conciliaverat, parum confidens, cum non auderet suam defendere sententiam, postulavit Nicolaum secundum ejusque concilium, quatenus fidem, quam illam tenere volebat, verbis sibi exponeret, scripto firmaret. Itaque jubente papa, fides verbis exposita, et scripta, et omnium assensu confirmata, tradita est Berengario ad legendum. Accepit, legit, (21) et eam se tenere juravit, manumque propria subscripsit. Quo facto gavisus est papa, et multi alii, de ejus reversione et

quæ a clerico quodam Remensi Romam perlata Lanfranco de Berengariana heresi suspectum summo pontifici Leoni reddiderat, quam suspicionem penitus in synodo Romana a se amovit. Hæc refert Lanfrancus ipse in libro adversus Berengarium, ubi et eadem quæ hic de synodo Vercellensi dicuntur, fusius exponit.

(15) Is est S. Leo IX, a Milone dictus VIII, quod nonnulli Leonem, qui ab Otone imperatore contra Joannem XII creatus fuit, censuerint e pontificum Catalogo expungendum.

(16) Huic Turonensi concilio adfuisse Lanfrancum testis est Ordericus Vitalis, lib. IV Historiæ.

conversione, qui antea dolebant de ejus aversione. A Hujus sacramenti sacrilegus transgressor, contra prefatam synodum, contra catholicam veritatem omniumque ecclesiasticorum doctorum fidem ⁽¹¹⁾ scriptum postea condidit. Cui Lanfrancus respondens, sub nomine epistolæ, ⁽¹²⁾ libellum elegantem composuit, catholica veritate subnixum, et sanctorum Patrum undique auctoritatibus corroboratum, in quo inveniuntur ista quæ diximus. His enim gestis Lanfrancus interfuit, qui causa hujus litis Romam venerat, et ut ugeret pro duce Normanorum et uxore ejus apud apostolicum, pro qua re, sicut diximus, illuc perrexit. Igitur locutus cum papa Nicolao, ostendit quia ejus sententia illos tantum gravabat, qui eos nec conjunxerant, nec separare poterant; nam dux puellam quam acceperat nullo pacto dimittere vellet. Hoc audiens et verum esse advertens summus pontifex, dispensatione habita, conjugium concessit. eo tamen modo quatenus dux et uxor ejus duo monasteria construerent, in quibus singulas congregationes virorum ac mulierum coadjuarent, qui ibi sub norma sanctæ religionis die noctuque Deo deservirent, et pro salute eorum supplicarent. ⁽¹⁷⁾ Paruit dux apostolicæ dispensationi, et ædificaverunt duo monasteria in prædio ⁽¹⁸⁾ quod antiquitas Cadomum nuncupabat. ⁽¹⁹⁾ Dux unum monachorum in nomine sancti Stephani protomartyris; et uxor ejus ⁽²⁰⁾ alterum sanctimonialium in nomine et honore sanctæ Trinitatis; quibus tantum de rebus et reditibus suis contulerunt, quantum sufficeret ibidem habitantibus et ad victum et vestitum.

CAPUT IV.

9. Per idem tempus crescente Beccensi congregatione, in eo loco contigit illud dictum a Domino per Isaiam prophetam: *Angustus mihi est locus; fac spatium ut inhabitem (Isai. XLIX, 30)*. Spaciositas enim domorum parva multitudinem adunatam fratrum jam capere non valebat; sed situs loci incolumitati degentium contrarius existebat. Itaque venerabilis Lanfrancus sanctum Patrem Herluinum de majoris monasterii ædificatione compellare cœpit. Tanti operis solam commotionem ille extimuit, statim jam deficientis viribus plurimum diffidens. Confortari, adhortari, ac sæpe id ipsum ingerere, qui cœperat non omittebat, dicens locum aqueum non esse aptum habitationi monachorum. Abbate multatenus acquiescente, fertur dixisse Lanfrancus quibusdam nobilibus viris, cum quibus loquebatur: *Domnus abbas consumit tempus et laborem suum in hoc aquoso loco, nec vult mihi credere, ut desinat ab isto opere, et incipiat aliud opus in saniori loco. Deus omnipotens ¶ det illi tale impedimentum quatenus me audiat atque in tam incompetenti loco*

⁽¹⁷⁾ De duobus istis monasteriis Cadomi excitatis egimus præviis observationibus.

⁽¹⁸⁾ Cœnobium de Bello, vulgo *Bataille*, in agro Sussexiensi in Anglia construxit Guillelmus conqueror anno 1067 in eo ipso loco ubi, prælio contra Heraldum regni invasorem commisso, ipsum viceerat, quod ideo Bellum vocavit. Ejus historia habetur

operam suam expendere desistat. > Nec multo post presbyterii pars dextera corrui, in qua oratorium erat, et altare sancti Benedicti. Anxiato super hæc et multum conturbato abbati suus in omni sua desolatione consolator accessit, obsecrans ut, vel nunc acquiescens, majora inchoaret ædificia. Tandem victus, spem in Deo certissimam gerens, et plurimum in consilarii sui ope confidens. cujus opera sibi bona omnia proveniebant, in salubriori multum et convenientiori loco nova inchoavit, monasterium et officinas, opus pergrande, quod non res propriæ, quæ adhuc erant periodicæ, sed fides in Deum firma, et spes certa, universa conferendo accumulavit. Lanfrancus quoque licentia abbatis sui ⁽²⁷⁾ iterum scholam tenuit, et ea quæ a scholasticis accipiebat abbati. conferebat, abbas operarius dabat.

10. Post triennii completionem, sola necdum completa basilica, venerabilis Lanfrancus cœpti operis institutor, tam ducis Normanniæ quam primatum supplicatione cœnobii Cadomiensi, quod dux hortatu papæ Nicolai ædificaverat, abbas præficitur. Qui de monasterio Becci ad hoc opus exiens, unum duxit secum, qui nuper habitum susceperat, sed professionem nondum fecerat, nomine Radulfum, qui postea in eo loco fecit professionem; et procedente tempore, ejusdem ecclesiæ Cadomiensis prior exstitit, ad ultimum abbas de Bello ⁽¹⁸⁾ obiit. In adventu Lanfranci mox ad ipsum locum venire ad conversionem cœperunt nobiles viri, et optimi clerici, inter quos fuit egregius et venerabilis Willelmus ⁽¹⁹⁾ Rabodi filius, qui post Lanfrancum Cadomensi Ecclesiæ præfuit, et postea Rothomagensis archiepiscopus exstitit. Iste Willelmus cum habitum religionis Cadomi suscepisset, missus est Beccum, ut ordinem ibi addiceret, quia novella plantatio ipsius loci nondum poterat alios perfecte instruere. Iste vir generosis natalibus ortus, simplex, bonis moribus ornatus, religiosus: cum aliquantum temporis ibi prius [*f.*, prior] claustralis, post abbas transeisset; inde assumptus ⁽²²⁾, consecratus est archiepiscopus Rothomagensis; in quo loco perlongum tempus vixit, et in bona senectute diem ultimum clausit. In illo Cadomensi cœnobio tempore Lanfranci, et eorum qui, sæculum relinquentes, monasticam vitam sub eo arripuerunt, cœpit religio magna, quæ perdurat usque hodie. Interea dux Normannorum Willelmus hereditarium sibi regnum Angliæ pervadens, ad quæ voluit jura disposuit; deinde ad meliorandum Ecclesiæ statum, animum intendit. Igitur Alexandri universalis Ecclesiæ summi pontificis, viri vita et scientia excellentissimi, consulto et rogatu, omnium quoque Anglici et Nort-

in tomo I Monastici Anglicani, pag. 310

⁽¹⁹⁾ Willelmus successit anno 1079, Joanni archiepiscopo Rothomagensi, quam sedem ad annum 1110 tenuit. Ejus laudes prosequitur Ordericus Vitalis lib. v, ad annum 1079; cuj alii auctores consentiunt. Ratbodus ejus pater fuit episcopus Sagensis.

mannici imperii magnatum libentissimo assensu, rex Willelmus, quod potissimum solumque acceptabat consilium, doctorem supra memoratum, Lanfrancum scilicet, ad hoc elegit negotium suscipiendum.

CAPUT V.

11. Libet nunc quasi ab alio exordio seriem nostræ narrationis dirigere, et quædam omissa inserere (20), et sic cuncta de eodem Lanfranco, prout poterimus, prosequi. Hic igitur homo religione, sapientia omni ævo memorabilis, nobili ortus parentela, ab annis puerilibus eruditus est in scholis liberalium artium et legum sæcularium ad suæ morem patriæ. Adolescens orator veteranos adversantes in actionibus causarum frequenter revicit, torrente facundiæ accurate dicendo. (21) In ipsa ætate sententias depromere sapuit, quas gratanter jurisperiti aut iudices vel prætores civitatis acceptabant. Meminit horum Papia. At cum in exsilio philosopharetur, accendit animum ejus divinus ignis, et illuxit cordi ejus amor veræ sapientiæ. Animadvertelat enim quod mundi hujus prosperitas et gloria vanitas est. Repentino itaque animi motu se abnegans, mundoque renuntians, sumpsit Becci habitum religionis, et regulariter vivere cœpit. Studiosus fuit idem cœnobita, verbi gladio perimere sectas, si quas advertisset catholicam lædere fidem. Idem quoque optimus plenitudine charitatis, resuscitare satagebat, per fidei recitandam, in hæresi mortuos. Sapientes et religiosi pontifices metropolitani, necnon et abbates, tremuerunt sapientiam Lanfranci, atque religiositatem et auctoritatem, ejus et correctioni se subdi gavisii sunt. Ipsum quoque Ecclesiæ plures pontificem vel abbatem sibi incredibili desiderio potierunt. (22) Roma. caput orbis, sollicitavit (21) eum epistolis, precatu conata eum retinere et vi. Quippe cognoverant eum peritissimum honesta qualibet, et eorum contraria discernere; diligentissimum cuique sua retribuere perpendiculo rationalitatis; promptissimum ardua duraque suscipere ac perpeti causa veri boni. Cognoverant etiam hanc ejus vitam, quæ merito dicatur quædam 7 directissima atque iustissima ad perennis vitæ portum via. Ille vero nimis altum sibi duxit aliis præesse, infimam extremitatem corde et affectu non deserens. Gloriosus dux Normannorum Willelmus, hunc præcordiali

(20) Huc usque fere totum ex Vita beati Herluini desumptum est.

(21) Vide ea de re epistolam Lanfranci ad Alexandrum pontificem, num. 14, infra, et ipsius Alexandri epistolam ad Guillelmum conquæstorem Angliæ regem, quæ est hujus pontificis decima apud Labbeum, tom. IX Conciliorum, col. 1123.

(22) Maurilii Elogium dedimus ad annum 1067.

(23) Idem refert Ordericus Vitalis, lib. IV Historiæ ecclesiasticæ.

(24) Is Joannes est auctor libelli de divinis officiis, quem tum episcopus Abrincatensis Maurilio Rothomagensi nuncupavit. Quattuor ad ipsum epistolæ scripsit Lanfrancus, quæ ab Acherio editæ sunt. De eodem agit Ordericus lib. V Historiæ ad annum 1079; quo obiit. Vide ibi ejus epitaphium.

A mensi illum præfecit invitum. Ea tempestate civitas Rothomaga viduata est sancto ac venerabili archiepiscopo Maurilio (22); tunc clerus omnis et populus congregati volebant substituendum eligere Lanfrancum (23); verum toto conamine ille tale onus devitabat subire, humiliter magis cupiens subesse quam præesse. Nam abbatiam Cadomensem, quam invitus susceperat, libenter dimisisset, si extra animæ læsionem gravem facere valuisset. Quod rex advertens, (24) providit subrogare Joannem (24), quem Abricatensium constituerat pontificem; sed ut hoc canonicè fieret, licentiam petendi gratia Romam direxit eundem abbatem Cadomensem Lanfrancum; qui omnis hujusce legationis alacriter perferens, sicut Ecclesiis cupiebat esse consultum a papa Alexandro impetravit; sacrum quoque pallium, cum licentia hujus promotionis, deportavit; unde et ipsi toti Neustris gaudium fuit.

CAPUT VI.

12. Post hæc venerunt ad regem in Angliam tres legati simul, Erminfredus Sedunorum episcopus, et duo clerici cardinales, missi ad petitionem ipsius a papa Alexandro, qui eum, in Pascha coronam regni capiti ejus imponentes, in regem Anglicum confirmaverunt. (25) Congregata est ergo synodus magna Windresoris [at, Windresford]; (25) in qua, præsidente rege, ab ipsis legatis dejecti sunt quidam episcopi indigni episcopatu, propter vitam criminosam et ineptiam curæ pastoralis. Inter quos (25) deposuerunt Stigandum cum anathemate reprobatum, multis criminibus coinquinatum; qui cum duobus episcopis infanda ambitione Cantuariensem archiepiscopatum invaserat. Substituitis itaque in locum dejectorum idoneis rectoribus, remansit vacua Dorobernensis cathedra, in qua pretiosus Christi confessor Augustinus omnibus præfuit Britannicæ episcopis. Cogitanti vero regi de hac re et proceres regni consulenti, convenientissimum fuit, in Lanfranco quiescit, quatenus uberrimum luminare in hac arce elatum nebulas undique pravitatum et caligines dilueret, saluberrimo fulgore cuncta honestans. Quapropter misit prædictos legatos in Normanniam ad hoc opus perficiendum. Cum igitur Sedunensis episcopus invitaret eum ad regimen pontificale, denuntians in concilio episcoporum et abbatum Normanniæ petitionem regis, simulque voluntatem suam, et reliquo-

(25) Synodus in qua deposito Stigando Cantuariensi substitutus est Lanfrancus, Wintoniæ habita est, anno 1070, in octavis Paschæ, ac paulo post, feria scilicet secunda post Pentecosten, apud Windleshorum; Guillelmus Eboracensem archiepiscopatum Thomæ contulit; quæ omnia, quasi in synodo Windleshorensi simul contigissent, enarrat auctor noster; sed Rogerius Hovedenus in parte priori Annalium, duas has synodos distinguit. Cæterum quamvis Anglicani auctores Stigandum non omnino excusent, eum tamen et alios episcopos et abbates ob id potissimum a Guillelmo rege exturbatos fuisse scribunt, ut Normanni, quibus ille magis fidebat, eorum sedibus potirentur. Quod scriptores Normannici a Guillelmo recta intentione factum fuisse contendunt.

rum sedis apostolicæ legatorum, et quasi præceptorum super hac prælatione, sancta ira, sancta tristitia sic perturbatum fuisse compererunt ut omnino contradicendum putarent inducias ad deliberandum petentem. Perspectum namque vel indubitatum tenebat simul ire non posse negotium archiepiscopalis et otium monachi. Ad hoc sui propectum solito despiciebat atque extimebat onerosissimum gubernaculum. Precatur regina cum filio, jubet abbas Herluinus, licet invitus, cui tanquam Christo obedire solitus erat; hortantur etiam studiose ad hoc collecti majores, nam hanc urgentem unilique violentiam dictaverat mandatum regis, scientis obstinationem dilectissimi sibi Patris, cum ad altiora invitaretur. Non abnuvit ille præcipiti sententia, ut omne factum ac dictum ejus discretionis norma dirigeret. Obedientiam offendere cavet, simul et tantos qui rogant, favent, hortantur. Mœstus ergo trans mare excusatum se vadit, sperans jucunditatem in reversione. Non enim æstimare potuit vir singularis, forma perfectæ humilitatis, invitum se a l archiepiscopatum trahi. Cæterum divinæ dispositioni quo consilio resisti poterit? Rex cum gaudio atque cum digna reverentia recepit Christianæ religionis adiutorem, devicit reluctantem, excusationem pulchre pugnans humilitate et majestate. Advocantur hilari festivoque jussu Cantuariensis Ecclesiæ primores, et multa dignitas regni ecclesiastica et secularis.

13. Hunc igitur rex intima semper coluit familiaritate, tum pro eminenti sæcularium ac divinarum litterarum peritia, tum pro monachici ordinis singulari observantia, impendens ei reverentiam et gloriam; venerans ut patrem, verens ut præceptorem, diligens ut filium vel fratrem. Illi consulta animæ suæ, illi speculam quamdam, unde ordinibus ecclesiasticis regula vivendi per omnem Normanniam et Angliam prospiceretur, commisit. Si quis vero admirans querit cur tantus vir tantopere voluit declinare officium episcopale, vel quare abbas invitus hoc ei præcipiebat, primum de abbate novit quod nequaquam invidendo ejus promotioni hoc facebat, quippe cum ejus et honorem et exaltationem præ cæteris affectaret. Præcipiebat ergo illi quia voluntati Dei et sanctæ Ecclesiæ electioni eum vocanti contradicere non audebat. Invitus autem jubebat quoniam ægerrime ferebat tanti ac tam dulcissimi amici carere consortio, qui cœnobium Becci nuperrime inceptum situ et paupertate horrendum elegit, quod prudentia illius vigilantissimaque cura locupletavit et in statum provexit pulcherrimi ordinis, dum regeret collegium fratrum [at., fratrum] severa ac miti disciplina, sanctum etiam abbatem humili et utili consilio. Etenim eum in gloriam propriæ tantum mortificationis operam idem Lanfrancus desideraret, cum adhuc Becci esset, deprehendit eum atque publicavit cogitationum inspector Deus, ut lucerna sese colligens in vallem diffunderetur per excelsa. Effulsit eo magistro, obedientiæ coactu, philosopharum ac divinarum litterarum bibliotheca, no-

dos questionum in utraque solvero potentissimo. Fidem scriptis merear nullam, nisi quæ scribo Europæ latitudo asserat. Neque sileri puto de eisdem in Africa vel Asia. Ipse vero Lanfrancus idcirco pontificale onus subterfugere gestiebat quia sapientia plenus prævidebat quod otium monachicis ordinis occupationum episcopatum frequentissimis tumultus nequaquam ex integro haberi potest (23). Terreat exemplum istud damnatos cum Simone Mago zelo principis apostolorum; hinc intelligant perditissimi amentiam suam: muneribus emunt ineptissimi quod secundum Deum oblatum tremunt talis, pecunias offerunt, majores promittunt, nunc per se, nunc per amicos, quibus dignitatum culmina, si ad hujusmodi honorem pervenire potuerint, reprobant.

14. Victus igitur Lanfrancus Cadomensis abbas tam Dei voluntate quam circa se intelligebat, quam etiam apostolica auctoritate, et domini Herluini præceptione, et optimatum Normanniæ assensu, ita multiplici ratione in Angliam traducitur, et quæ insularum transmarinarum primatum obtinet Cantuariensis Ecclesiæ suscepit præsulatum. Qui tanto honore sublimatus, multarum amplitudine terrarum ditatus, auro argentoque locupletatus, non immemor divini illius mandati: Honora patrem et matrem (*Exod. xx, 12*), omnimodis benignus et liberalis exstitit circa patrem suum spiritualem Herluinum abbatem, et matrem Ecclesiam Beccensem; cujus ad eas partes transmigratio, paucos ante dies quam inde allegatio venire, venerabili Herluino abbati per visum ostensa est hoc modo. Videbat quod in virgulto suo arborem malum habebat, cujus ramorum spatiositas multa erat et magna fructuum ubertas; pomorum quoque species delectabilis et sapor optimus. Hanc rex predictus ab abbate poscebat, volens eam ad quoddam suum virgultum transferre, reluctantem abbate et quod ea sola sustentaretur opponente; quia dominus erat, evicit, et arborem asportavit. Verum radices penitus avellæ non potuerunt; ex quibus pullulantes virgulæ confestim in arbores magnas excreverunt. Post parvum denique sub eo visum intervallum, memoratus rex de arboris ipsius nimia fructificatione coram illo gaudebat; et ille se ex ea lætissimas habere propagines adgaudendo respondebat. Invitabatur a rege ut ipsum translate arboris incrementum iret videre; sed nescio quæ causa impediabat ne iret. Hæc omnia, sicut visio digessit, rerum eventus explicuit, præter quam quod vere ivit et quod audierat vidit. Virgultum abbatis erat Beccensis Ecclesia, cujus arbor maxima, ille doctor, non solum eam, verum alias omnes per patrem suum exemplo et doctrina sustentabat Ecclesias. Qui, ob religionis sacræ institutionem tradendam Angliæ, a predicto rege per abbatem suum, cui soli tanquam Deo parebat, ad transmarina migrare postulatus, multum invitus, salva obedientia atque ab invito abbate jussus, paruit. Unde scribens papæ Alexandro, post

salutationem ait : « Cum de Beccensi congrega-
tione... » Cætera continet epistola 2 B. Lanfranci.

15. His verbis adverti potest quam invitus pasto-
ralem curam susceperat, et quam libenter eam
dimisisset, si concedere papa voluisset. Nam timebat
suum defectum, nec adhuc ad votum cernebat in
sibi commissis profectum. ⁽²⁵⁾ Verum ejus inibi
quantus postea exstiterit fructus, latissime attestatur
innovatus usquequaque institutionis ecclesiasticæ
status. ⁽²⁶⁾ Cœnobialis ordo, qui omnino ad laicalem
prolapsus fuerat dissolutionem, ad probatissimorum
reformatum disciplinam monasteriorum. Clerici sub
canonicali coercentur regula. Populus, rituum bar-
barorum interdicta vanitate, ad rectam credendi
atque vivendi formam erigitur.

CAPUT VII.

16. Hanc fructuum Deo suavissimorum fragran-
tiam, cujus ex odore domus Dei per orbem impleta
est, quam et ipse abbas absens jucundissime sense-
rat, postea præsens quanto vicinius tanto jucundius
sensit, profectus ad eum in Angliam. Cumque ad
archiepiscopum pervenisset, ¶ quæ tunc inter eos
submittendi sese a se invicem pia contentio? Summus
antistes, et in Ecclesiis transmarinis vices apostoli-
cas gerens, submittebat se suo quondam abbati, ut
alius quivis monachus; secundus utique ab eo, ubi
ad missarum solemniam residendo, et manum illius,
cum aliquid ab eo accipiebat, nisi raptim ille re-
traxisset, osculando. Illi sedes eminentior, ac impe-
randi jus omne tribuebatur; donabat famulorum
delinquentium reatus, ac cætera in domo pro velle
faciebat. Domini nomen alius, ille auctoritatem
gererat. Quanto curia sua frequentior, quanto
utriusque ordinis personarum totius regni excellen-
tium conventus fiebat numerosior, tanto majori
coram omnibus illum archiepiscopus præferebat
obsequio. Multum mirabantur universi, maxime
Angli, archiepiscopum Cantuariensem sic submitti
illi mortalium. Abbas vero quam debebat dignitati
tantæ submissionem conabatur exsolvere, sed nul-
latenus permittitur. Ecce quid in hac vita servien-
tibus sibi opulentissima Dei manus retribuit. Qui,
pauperiem Christi assumens, ⁽²⁷⁾ olim contemptui
ab universis et derisus habebatur; habet nunc qui
morem sibi gerat primatem totius regni Angliæ,
cum omnibus sibi commissis pontificem. Eandem
benignitatis Dei vicem et ille acceperat, qui abnegans
semetipsum sibi, qui olim pro Deo libertatem sui
tradiderat, videt nunc ad vestigia sua advolvi, ut
non dicam consulares multos, imo et maximum
totum sibi accline regnum.

(26) Alios Lanfranci discipulos in observationibus
præviis indicavimus. De Gisleberto multa diximus
ad vitam B. Herluini, quam ille scripsit; de Willelmo
in notis ad cap. 2 hujus Vitæ. Henricus Cantuarien-
sis Ecclesiæ decanus is, ut videtur, fuit ad quem S.
Anselmus scripsit duas epistolas, una est 1 lib. ltv,
altera 2 libri xl, ubi ejusdem Cantuariensis Ecclesiæ
prior vocatur. De Ernosto agit Lanfrancus epist. 48,
editionis Acherianæ, Gundulli sanctitatem prædicant
auctores cœvi, videtur is esse ad quem Lanfrancus

17. De radicibus illius magnæ arboris, quæ in
horto suo remanserant, ut per somnium suum vide-
rat, vidit postea prædicandus vir Herluinus pullu-
lantes quasdam virgulas in arbores magnas excre-
visse, multos videlicet ad magna honorum operum
incrementa per illius institutionem accessisse. Arbor
fructibus opima fuit venerabilis Anselmus, Ecclesiæ
Augustensis clericus, qui Lanfrancum ad monacha-
tum subsecutus, post eum prior, post abbatem Her-
luinum abbas Becci, dein archiepiscopus Cantuarien-
sis post eundem Lanfrancum fuit; de quo cuncta
majora fuerunt quam nostra oratione referri queant.
Arbores fructuum honorum jucunditate delectabilis
fuerunt ⁽²⁸⁾ abbas Westmonasteriensis Gilbertus
Crispinus (26), ⁽²⁹⁾ abbas Corneliensis Willelmus.

⁽³⁰⁾ Henricus Ecclesiæ Cantuariensis decanus ⁽³¹⁾;
Ernostus Roffensis Ecclesiæ episcopus, et qui ei ad
idem officium successit ibidem, ⁽³²⁾ vir morum san-
ctitate admodum reverendus Gundulfus. ⁽³³⁾ Illi, ju-
vante Dei gratia, in Beccensi ecclesia a magistro
Lanfranco edocti, et a sancto Patre Herluino in sancta
religione instructi, in Ecclesiis aliis postea honora-
biles Patres sunt instituti.

CAPUT VIII.

18. Nova necdum sacrata erat ecclesia Becci,
quam ab ipso cujus eam consilio inchoavit et auxilio
consummavit exspectabat consecrari, instanter hoc
a Deo exposcens; cujus petitioni, qui ad cætera sibi
benignus exstiterat Deus, optatum concessit effectum,
adimplens per omnia super hac re illius desiderium.

C Interea paratis omnibus quæ necessaria erant usi-
bus habitantium, post refectionem, vigilia Omnium
Sanctorum, fratres relinquentes veterem habita-
tionem, ordinata processione, canentes responsorium
O beata Trinitas, venerunt in novam ecclesiam; in-
trantes novas aedes deinceps habitaturi, ibique festi-
vitatem Omnium Sanctorum cum gaudio et alacritate
omnium celebraverunt. In crastinum dum missa
cantaretur, sanctus Pater collectam multitudinem
pauperum in novas officinas jussit induci, et abun-
dantissime cibo et potu refici. Quarto deinde anno
dedicata est ecclesia cum magna gloria, et a quo
Pater desiderabat. Nam pro quibusdam negotiis tam
secularibus quam ecclesiasticis, gentium transma-
rinarum sæpe memoratus pntifex summus Lanfran-
cus ad curiam eminentissimi regis Anglorum Willel-
mi, in Normannia tunc commorantis, veniens, primo
accessit ad ipsum monasterium; et qua non potuit
majori decentia a fratribus est susceptus; ipse qua
non potuit majori humilitate, cum eis se habuit,
juxta quod scriptum est: *Quanto magnus es, humilius*

D epist. 45 scripsit. Ordinatus est autem anno 1077,
destructaque Roffensi, vetustate pene collapsa, eccle-
sia, novam ædificavit, in qua sexaginta monachos
adunavit. Hæc et alia Gundulli præclare gesta referit
anonymus ipsius Vitæ scriptor; quem Acharius in
notis ad cap. 15 hujus Vitæ Lanfranci edidit post
Sedlenum in notis ad Eadmerum, qui quidem Ead-
morus eandem narrat. Vita integra Gundulli edita est
tomus II Angliæ sacre.

te in omnibus (Eccli. iii, 20). (Est autem Beccense A monasterium inter duos montes situm, super rivum qui Beccus dicitur, a quo et nomen accepit.) Cum ergo venisset ad descensum montis, qui ipsi cœnobio eminet, ⁽⁴⁴⁾ fertur anulum de digito extraxisse; nec postea quandiu Becci moratus est, nisi ad missarum solennia, resumpsisse. Ad abbatis jam senio incurvati osculum accedens tam magnus antistes, ad pedes ejus advolvi conatus est; verum illo e contra id ipsum conante, longo utriusque [al., utique] luctamine, dum alter alterum sustentat, neuter explevit quod satagebat. Post multos diuque optatos amplexus, ⁽⁴⁵⁾ cum fratribus in claustro sedit archiepiscopus, ut quivis alius ipsorum, juvenes, senes, atque infantes, unumquemque singillatim compellans, et juxta uniuscujusque qualitatem debita B confortatione adhorrens. Quis enarrare sufficienter queat quantum humilitatem et benignitatem omnibus concedendo exhibebat? Ad mensam dextrorsum et sinistrorsum fratres cum archiepiscopo sedere ac communi calice, scutella una, cum eo coguntur sumere cibum. Nec sola ædificatione solatia fratribus impendit, sed tanto hospite digna hospitium locavit munificentia ut ex reliquiis festive geminari potuerint octavæ. In ecclesia cathedram episcopalem sibi præparari noluit, sed in sedem prioris intravit, dicens se adhuc priorem esse, et nondum dimisisse prioratum. Compellatus ab universis de consecratione ejusdem ecclesiæ, paratus eorum morem gerere voluntati, ad curiam profecturus C inducias petiit, donec inde sciret voluntatem regis. Dein fratrum votis commendatus, ad regem pervenit, locutus cum eo, unde [al., inde] rogatus discesserat, diem dedicationis accepit, et festum remisit non solum qui diceret, verum et unde feret.

19. Igitur decimo Kalendas Novembris, anno ab incarnatione Domini 1077, sanctæ omni Ecclesiæ venerandus, gentium transmarinarum primas et pontifex summus (27) Lanfrancus advenit, consecrando consummaturus ecclesiam quam inspirante Deo inchoavit, et in cujus fundamentis extruendâ lapidem secundum ipse manu sua imposuit. Conveniunt universi Normanni episcopi, abbates, et alii quique religiosi viri; adfuerunt et proceres regni. D Rex et regina aliis intenti non adfuerunt, sed largitatis suæ beneficia miserunt. Agitur dedicatio lætissima solemnitate et solemnâ omnium alacritate; abicitati hominum aer ipse purissimus diesque lucidissimus ardebat. Languor, qui per octo ante dies Patrem ipsum monasterii tenuerat, tunc eum dimisit,

27) Sic præcipuarum sedium archiepiscopi passim hoc ævo nuncupabantur. Ita Wido Remorum archiepiscopus in Historia inventionis S. Bertini summus pontifex, alias summus presul dicitur.

(28) Egregiam horum xenodochiorum descriptionem habet Eadmerus libro 1 Historiæ Novorum, sicut et donorum, quæ idem Lanfrancus ecclesiæ suæ contulit. Vide etiam ea de re fusius disserentem Gervasium Dorobernensem in Actis pontificum Cantuariensium,

et Deo miserante ad diem plenissime convaluit. Finitur majori quam cœpta fuerat jucunditate solemnitas. Tertio die sæculis inemorandus jam sæpe fatus Cantuariorum archiepiscopus ab universis fratribus eundi missionem poposcit. Quis tantum tantæ inter eos benignitatis virum recedentem siccis oculis aspicere potuit? Omnes erupere in lacrymas; parvuli non valebant consolari. Consulto maturavit discessum, quatenus a fletu se continerent, vel post ejus discessum. Venerabilis Herluinus eum supra omnes mortales amans, et ab eo amatus, per duo milliaria discedentem prosecutus est amicum, ad suos visus nunquam in hac vita ulterius rediturum. Nam ante dici ipsius dedicationis annuam revolutionem diem clausit extremum. Quæ cordis amaritudo! quis fletus in ipso ultimo vale et ultimo ab invicem discessu!

CAPUT IX.

20. His præoccupando ita præmissis, ad ordinem nunc revertamur. Post translationem in Angliam Lanfrancus, non oblitus propter quod venerat, totam intentionem suam ad mores hominum corrigendos et componendum Ecclesiæ statum convertit. Et prius ipsam regni matrem ecclesiam Dorobernensem renovare studuit. Et quia ante aliquot annos igne combusta fuerat, a fundamentis illam reædificare stultum fuit, grande opus et spatiosum. Oficinas quoque usibus monachorum necessarias ædificavit. Et quod mirum admodum sit, de Cadomo ubi abbas exstitit, velivolis navibus per mare transvehi faciebat quardros lapides ad ædificandum. Domos quoque ad habitandum sibi construxit prope ecclesiam. Quæ omnia ædificia muro magno et alto cinxit. Dispositis sufficienter quæ ad regularem victum et vestitum sunt necessaria, ecclesiam ipsam pretiosis atque multis ditavit ornamentis. Dignitates vero Cantuariensis ecclesiæ, quæ vetustate vel negligentia deciderant, sive imminutæ fuerant, renovando reformavit. Terras multas quæ ablatae fuerant, in jus ecclesiæ revocavit, et viginti quinque maneria ecclesiæ restituit. ⁽⁴⁶⁾ Xenodochia (28) vel ptochotrophia duo extra civitatem ædificavit; unum ad aquilonem, alterum ad occasum, cum omnibus necessariis, quibus de suo annuo redditus, quantum satis visum est, delegavit. In maneriis suis instituit præbendas dandas pauperibus per annum. In pluribus ipsorum maneriis construxit lapideas domos sibi ad habitandum.

21. Odo (29) Bajocensis episcopus, frater Willelmi regis, erat comes Cantix eo tempore quo Lanfrancus ad archiepiscopatum venit. Hic multis gravaminibus

et in libro De ejusdem ecclesiæ conflagratione et reparatione.

(29) De ejus administratione plura scripsit Ordericus libris iii, iv et vii Historiæ suæ. Quod vet ad hanc disceptationem cum Lanfranco attinet legendus est Eadmerus qui cum libro 1 Hist. Novorum fuse exponit, sicut et sequentem cum episcopo Cicestrensi. Ibidem notat Eadmerus Lanfranco adfuisse Duns anum, ut ecclesiæ suæ jura tueretur.

intererat homines illius provinciae, et simul homines Dorobernensis Ecclesiae; cui Lanfrancus in faciem restitit, et coram omnibus testimonio antiquorum Anglorum, qui periti erant legum patriae, (37) dera-tiocinatus est libertatem terrae suae, et liberavit homines suos a malis consuetudinibus, 11 quas Odo volebat illis imponere. Adhuc plures supersunt, (38) qui et locum placiti (30) et nomen loci norunt, (39) et modum finemque litis quo contentio terminata est referunt. Quid de clericis villarum suarum Ci-cestremsi episcopo scripsit, subter annecti dignum duximus.

Lanfrancus (31) gratia Dei..... (*Est epist. 40 Lanfranci.*)

CAPUT X.

22. Eantem illum ad archiepiscopatum multi secuti sunt, e quibus plures retinuit; quos honoribus et terris ditavit, sicut posteri eorum testantur manentes usque ad praesens. Sed ut retro redeam, primo adventu ejus in Angliam, auctoritate summi pontificis Alexandri, et gloriosi regis Willelmi, convocavit episcopos et principes terrae, clerum et populum, ad renovanda decreta et instituta sanctorum Patrum de synodis celebrandis, de consuetudinibus ecclesiasticis. In hoc conventu ostensum est contra Thomam (32) electum, qui hoc contradicebat, quod Eboracensis archiepiscopus debet esse Cantuariensi subditus antistiti; quod quomodo actum sit plenius qui voluerit scire, ex his quae subjecta sunt nosse poterit. (40) Anno (33) ab incarnatione Domini 1070 intravit Anglicam terram Lanfrancus Cadomensis caenobii abbas, moventibus atque praecipientibus Willelmo glorioso Anglorum rege, et felicitis memoriae Alexandro totius sanctae Ecclesiae summo pontifice. Is post paucos sui introitus dies Dorobernensem Ecclesiam regendam suscepit; consecratus est autem iv Kalendas Septembris, in sede metropoli a suffraganeis ipsius sedis, Willelmo Londinensi episcopo, Walchelino Wentano, Remigio Dorcensi sive Lincolnensi, Siwardo Roffensi, Herfasto Helmeanensi sive Thesfordensi, Stigando Selengensi [*at.*, Selesiensis], Hermanno Siraburnensi [*at.*, Schireburnensi], Gisorae Vellensi. Caeteri qui absentes fuerunt causas suae absentiae tam legatis quam litteris, ostenderunt.

23. Ipso anno Thomas Eboracensis Ecclesiae electus antistes Cantuarberiam ex prisca consuetudine ab eo sacrandus advenit; a quo cum Lanfrancus scriptam de obedientia sua cum adjectione iurandi professionem custodito antecessorum more

(30) Bis ea de re disceptatum fuisse testis est idem Eadmerus; primo *Finnidone*, ubi Godfridus Constantiensis episcopus, vice regis Lanfranco iustitiam de suis querelis s:rennissime facere iussus, fecit. Altera autem vice qui Ecclesiae jura tuebantur victi fuerant, sed absente Lanfranco: unde sequenti die, ipse beati Dunstani monitu ad placitum venit, et causam repetens, quae pridie dicta fuerant inania esse sic monstravit, ut donec vitae praesenti supervit, nullus exurgeret qui inde contra eum os ape-

exposceret, respondit Thomas nunquam se id facturum, nisi prius scriptas de hac re auctoritates legeret, nisi testes hujus antiquitatis assertores cerne-ret; postremo, nisi congruas super hac re rationes audiret, quibus id juste et rationabiliter sine suae ecclesiae praerudicio facere deberet. Hoc autem ignorantia magis quam spiritus elati pertinacia agebat. Novus enim homo et Anglicae consuetudinis penitus expers verbis adulatorum plus aequo et bono fidem exhibebat. Lanfrancus tamen in praesentia paucorum episcoporum, qui ad eum pro hac consecratione venerant, quod postulavit ostendit. At ille, aspernatus omnia, non sacratus abscessit. Quod rex audiens graviter accepit, existimans Lanfrancum injusta petere et scientia litterarum magis quam ratione et veritate confidere, quanvis necipsi Thomae deesset Scripturarum peritia, multo ingenio, multo studio comparata. Paucorum dierum spatio evoluto, Lanfrancus ad curiam venit, a rege audientiam postulavit, redditis rationibus ejus animum mitigavit, transmarinis qui aderant suae parti iustitiam adesse suasit et persuasit. Angli enim qui rem nove-rant assertionibus ejus per omnia constantissimae testimonium perhibebant. Itaque regio edicto communique omnium decreto statutum est ad praesens debere Thomam ad matrem totius regni Ecclesiam redire, professionem scribere, scriptam legere; lectam inter examinandum in praesentia episcoporum more ecclesiastico Lanfranco porrigere; in qua praecipis quidem ejus in omnibus, quae ad Christianae religionis cultum pertinent, se obtemperaturum absolute, nulla interposita conditione, promitteret, successoribus vero ejus non ita, nisi prius vel coram vel in episcopali concilio competens ei ratio redderetur, qua antecessores suos Dorobernensis Ecclesiae primatibus id fecisse et facere debuisse evidentissime ostenderetur. Igitur rediit, quae jussa sunt implevit, sacratus abscessit. Non post multos dies Lanfrancus ab universis regni Anglici episcopis, qui diversis temporibus, diversis in locis, ab aliis archiepiscopis, vel a papa, tempore Stigandi, sacriati sunt, professionem petiit et accepit.

CAPUT XI.

24. Sequenti anno cum praefato archiepiscopo Romam ivit, et honorifice a sede apostolica susceptus est, siquidem venienti papa assurrexisse dicitur, tum pro sua magna religione et eminenti scientia, tum quia, dum esset in Normannia, venientes Romanae Ecclesiae ministros honorifice suscipiebat, et

riret.

(31) *Vin. epist. 40 Lanfranci.*

(32) Thomas e canonico Bajocensi in archiepiscopatum Eboracensem a Guillelmo rege promotus.

(33) Haec ipsismet verbis habes apud Willelmum Malmesburiensem lib. 1 De gestis pontificum Anglorum. Tractatus prolixus de controversia inter sedes Canuariensem et Eboracensem de primatu habetur tomo 1 Angliae sacrae, pag. 653.

quosdam papæ consanguineos studiose docuerat. A Fertur etiam papa dixisse : (34) « Non ideo resurrexi et quia archiepiscopus Cantuariæ est, sed quia Becci ad scholam ejus fui, et ad pedes ejus cum aliis auditor consedi. » Itaque duo pallia illi delit : unum quod de altari, Romano more, accepit; alteram (35) vero in indicium videlicet sui amoris, cum quo missam celebrare solebat, Alexander ei papa sua manu porrexit; in cujus 12 presentia Thomas calumniam movit de primatu Dorobernensis Ecclesiæ, et de subiectione trium episcoporum, Dorcestrensis sive Lincolnensis, Wigornensis, Licifeldensis, quæ nunc est Cestrensis, dicens Cantuariensem Ecclesiam atque Eboracensem parem ad se invicem honorem habere, nec alteram alteri, secundum beati Gregorii constitutionem, debere ullatenus subiacere, excepto quod alterutrius archiepiscopum priorem et digniorem oporteat esse eo quom constituterit fuisse posteriori ordinatum; predictos vero tres episcopos suæ sedi suisque antecessoribus ab antiquis temporibus existisse subjectos. Lanfrancus hoc audiens, etsi moleste tulit, modesta tamen discretione verba illius veritate penitus carere respondit, asseverans Gregorianam illam constitutionem (36) non de Cantuariensi et Eboracensi esse promulgatam. De qua re et de tribus episcopis multis hinc inde verbis prolatis decrevit Alexander papa oportere hanc causam in Anglica terra audiri, et illie totius regni episcoporum et abbatum testimonio et iudicio deliniri.

25. Lanfrancus, quanvis alligatum illum suo tempore facta ab eo professione teneret, maluit tamen pro successoribus suis laborare quam eis in posterum indiscussam hanc tantam calumniam discutendam reservare. Uterque igitur in paschali solemnitate ad regem venit, ibique prolatis in medium partium rationibus, sententiam de negotio regalis curia dedit. Jussum tunc est fieri scriptum totius causæ continens finem. Lanfrancus Alexandro papæ epistolam direxit, in qua ei totius negotii gestionem breviter et veraciter enarravit. Utraque scripta subter annexa sunt, præmissa professione, quam Thomas Lanfranco coram rege et ejus curia manu in manum porrexit :

« Decet Christianum quemque Christianis legibus subiacere, nec his quæ a sanctis Patribus salubriter instituta sunt quibuslibet rationibus contraire; hinc namque iræ, dissensiones, invidiæ, contentiones, cæteraque procedunt, quæ amatores suos in pœnas æternas demergunt. Et quanto quisque altioris est ordinis, tanto impensius divinis debet obtemperare præceptis. Propterea ego Thomas, ordinatus jam Eboracensis Ecclesiæ metropolitanus antistes, au-

ditis cognitisque rationibus, absolutam tibi, Lanfrance, Dorobernensis archiepiscopo, tuisque successoribus, de canonica obedientia professionem facio; et quidquid a te vel ab eis iuste et canonice junctum mihi fuerit, servaturum me esse promitto. De hac autem antea cum a te ordinandum essem dubius fuit, itaque tibi quidem sine conditione, successoribus vero tuis conditionaliter obtemperaturum esse promisi. »

DECRETUM CONCILII (37).

26. « Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi 1072, pontificatus autem domini Alexandri papæ undecimo, regni vero Willelmi gloriosi regis Anglorum et ducis Normannorum sexto. Ex præcepto ejusdem Alexandri papæ, annuente eodem rege, in præsentia ipsius et episcoporum atque abbatum, ventilata est causa de primatu, quem Lanfrancus Dorobernensis archiepiscopus super Eboracensem Ecclesiam jure suæ Ecclesiæ proclamabat, et de ordinationibus quorundam episcoporum, de quibus ad quem specialiter pertinerent certum minime constabat. Et tandem aliquando diversis diversarum scripturarum auctoritatibus probatum atque ostensum est quod Eboracensis Ecclesia Cantuariensi debeat subiacere, ejusque archiepiscopi ut primatis totius Britanniæ dispositionibus, in his quæ ad Christianam religionem pertinent, in omnibus obedire. Subiectionem vero Dunelmensis, hoc est Lindisfeldensis episcopi atque omnium regionum, a terminis Licifeldensis episcopii et Humbre magni fluvii usque ad extremos Scotiæ fines, et quidquid ex hac parte prædicti fluminis ad parochiam Eboracensis Ecclesiæ jure competit, Cantuariensis metropolitanus Eboracensi archiepiscopo ejusque successoribus, in perpetuum obtinere concessit, ita ut si Cantuariensis archiepiscopus concilium cogere voluerit, ubicunque visum fuerit, Eboracensis archiepiscopus sui presentiam, cum omnibus sibi subjectis episcopis, ad nutum ejus exhibeat et ejus canonicis dispositionibus obediens existat. Quod autem Eboracensis archiepiscopus professionem facere debeat Cantuariensi archiepiscopo, etiam cum sacramento, Lanfrancus Dorobernensis archiepiscopus ex antiqua antecessorum consuetudine ostendit. Sed ob amorem regis, Thomæ Eboracensi archiepiscopo sacramentum relaxavit, scriptamque tantum professionem recepit, non præjudicans successoribus suis, qui sacramentum cum professione a successoribus Thomæ exigere voluerunt. Si archiepiscopus Cantuariensis vitam finierit, Eboracensis archiepiscopus Doroberniam veniet, et eum qui electus fuerit, cum cæteris præfate Ecclesiæ episcopis, ut primatem proprium jure consecrabit. Quod si

glorum, quem legesis.

(37) Illud concilium Windleshoræ habitum Totasse refert Spelmannus, tom. II Conciliorum Angliæ. Attamen Willelmus Malmesburiensis, ex quo hæc omnia desumpta sunt, nullum locum exprimit; unde Labbeus in editione Conciliorum maluit ipsum simpliciter *Anglicanum* appellare.

(34) Hæc habet Eadmerus lib. 1 Novorum.

(35) Id Hincmaro Remensi sæculo ix, et Brunoni Coloniensi, sæculo x concessum jam fuerat. Nec ejus rei alia occurrunt exempla.

(36) Id de Cantuariensi archiepiscopo cum Londoniensi statuerat B Gregorius. De his fuse Willelmus Malmesburiensis lib. 1 H storie pontificum An-

archiepiscopus Eboracensis obierit, is qui ei successurus eligitur, accepto a rege archiepiscopus dono, Cantuariam, vel ubi Cantuariensi visum fuerit, accedet; et ab ipso ordinationem canonico more suscipiet. » Huic constitutioni consenserunt præfatus rex et archiepiscopi, Lanfrancus Cantuariensis **13**, et Thomas Eboracensis, et Hubertus sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconus et præfati Alexandri papæ legatus, et cæteri qui interfuerunt episcopi et abbates.

27. Hæc ut gesta sunt Lanfrancus Alexandro notificavit per subscriptam epistolam:

Domino totius Christianæ religionis summo speculatori ALEXANDRO PAPÆ LANFRANCUS... (*Vide epist. 4 Lanfranci.*)

28. De eadem re scripsit Hildebrando Romanæ Ecclesiæ archidiacono, ita.

Calumnia quam Eboracensis Ecclesiæ antistes adversum me movit... (*Exstat inter epistolas, uti et sequens, suntque 6 et 7.*)

29. Ad hæc Hildebrandus respondit Lanfranco. « Verba legatorum vestrorum, » etc.

CAPUT XII.

30. ⁽¹⁾ Anno ab incarnatione Domini 1075, regnante glorioso rege Willelmo Anglorum, anno regni ejus nono, congregatum est Londoniæ in ecclesia beati Pauli apostoli concilium totius Angliæ regionis episcoporum, abbatum, nec non et multarum religioſi ordinis personarum, jubente atque eidem concilio præſidente Lanfranco sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ archipræsule totiusque Britannicæ primatæ, consedentibus secum viris venerabilibus, ⁽²⁾ Thoma Eboracensi archiepiscopo, ⁽³⁾ Willelmo Londinensi episcopo, ⁽⁴⁾ Goisfrido Constantiensi [qui (38) cum transmarinus esset episcopus, in Anglia multas possessiones habens, cum cæteris in concilio residebat], ⁽⁵⁾ Walchelino Vintoniensi, ⁽⁶⁾ Hermanno Siraburnensi [*ad. Schireburnensi*], ⁽⁷⁾ Wilfſtano Virecestrensi, ⁽⁸⁾ Walterio Herefordensi, ⁽⁹⁾ Gisione Vellensi, id est Batensi, ⁽¹⁰⁾ Remigio Dorchacensi sive Lincolnensi, ⁽¹¹⁾ Herfasto Helmeanensi seu Norwincensi, ⁽¹²⁾ Stigando Selengensi, ⁽¹³⁾ Osberno Exoniensi, ⁽¹⁴⁾ Petro Liciferdensi. Roffensis Ecclesia per id tempus pastore carebat. Lindisfarnensis, qui et Dulmensis [Dunelmensis] episcopus, canonicam habens exensationem concilio interesse non poterat. Et quia multis retro annis in Anglico regno usus conciliorum obsoleverat, renovata sunt nonnulla, quæ antiquis etiam noscuntur canonibus definita.

Ex concilio igitur Toletano quarto, Millevitano atque Bracharensi statutum est ut singuli secundum ordinationis suæ tempora sedeant, præter eos qui antiqua consuetudine sive Ecclesiarum suarum privilegiis digniores sedes habent. De qua re interrogati sunt senes et ætate proveci quid vel ipsi vidissent,

(38) Solus hic cum Odone Bajocensi ex Normanniæ episcopis, cum Guillelmo conquæstore in Angliam transit.

vel a majoribus atque antiquioribus veraciter atque probabiliter accepissent. Super quo responso petitiæ sunt induciæ, ac concessæ usque in crastinum. Crastina autem die concorditer perhibere quod Eboracensis archiepiscopus ad dexteram Dorobernensis sedere debeat, Londoniensis ad sinistram, Wentanus juxta Eboracensem; si vero Eboracensis desit, Londoniensis ad dexteram, Wentanus ad sinistram.

Ex regula beati Benedicti, ex Dialogo Gregorii, et antiqua regularium locorum consuetudine, ut monachi ordinem debitum teneant, infantes præcipue et juvenes, in omnibus locis, depntatis sibi magistris, custodiam habeant. Nocte luminaria feriant, generaliter omnes nisi a prælatis concessa proprietate careant (*reg. cap. 63, 22, 33*). Si quis vero aliquid proprii sine præfata licentia habere in morte fuerit deprehensus, nec ante mortem id reddiderit, cum pœnitentia et dolore peccatum suum confessus; nec signa pulsantur pro eo, nec salutaris pro ejus absolutione hostia immoletur, nec in cœmeterio sepeliatur (*GREGOR. Dial. lib. iv, cap. 55*).

Ex decretis summorum pontificum, Damasi videlicet, et Leonis, nec non ex conciliis Sardicensi (*can. 6*) atque Laodicensi (*can. 57*), in quibus prohibetur episcopales sedes in villis existere, concessum est regia munificentiæ et synodi auctoritate præfatis tribus episcopis de villis ad civitates transire; Hermanno de Siraburna ad Selesberiam, Stigando de Selengeo ad Cicestrum, Petro de Licifelde ad Cestrum. De quibusdam, qui in villis seu vicis adhuc degebant, dilatum est usque ad regis audientiam, qui in transmariis terris tunc temporis bellum gerebat.

Ex multis Romanorum præſulum decretis diversisque sacrorum canonum auctoritatibus: Ne quis alienum clericum, vel monachum ⁽¹⁵⁾ sine commendatiſſis litteris retineat vel ordinet. Ad comprimendam quorundam indiscretorum insolentiam, ex communi decreto sancitum est ne quis in concilio loquatur præter licentiæ a metropolitano sumptam, exceptis episcopis et abbatibus.

Ex decretis ⁽¹⁶⁾ Gregorii Majoris (39), nec non et Minoris, ⁽¹⁷⁾ ut nullus de propria cognatione, vel uxoris defunctæ seu quam cognatus habuit, uxorem accipiat, quoad usque parentela ex alterutra parte ad septimum gradum perveniat.

⁽¹⁸⁾ Ut nullus sacros ordines seu officium ecclesiasticum, quod ad curam animarum pertineat, emat vel vendat. Hoc enim scelus a Petro apostolo in Simone Mago primitus damnatum est, postea a sanctis Patribus **14** vetitum et excommunicatum.

Ne ossa mortuorum animalium, quasi pro vitanda animalium peste, alicubi suspendantur.

Ne sortes, vel aruspicia, seu divinationes, vel

(39) Id est Gregorius Magnus seu primus, et Gregorius secundus, ut jam alias observatum est

aliqua hujusmodi opera diabolica ab aliquo exercentur.

(69) Hæc enim omnia sacri canones prohibuerunt, et eos qui talia exercent, data sententia excommunicaverunt.

Ex conciliis Eliberitano, et Toletano undecimo. Ut nullus episcopus vel abbas, seu quilibet de clero, hominem occidendum vel membris truncandum judicet; vel judicantibus suæ auctoritatis favorem accommodet.

Ego Lanfrancus Dorobernensis archiepiscopus subscripsi.

Ego Thomas Eboracensis archiepiscopus subscripsi.

Subscriperunt et alii episcopi et abbates qui interfuerunt (40).

CAPUT XIII.

31. Post hæc Thomas Eboracensis humiliter (70) rogavit per epistolam (41) Lanfrancum, ut mitteret sibi duos episcopos, Dorhacestrensem et Wigornensem, (71) ad sacramentum quemdam clericum, quem (72) Paulus comes Orcadam (42) insularum illi miserat, ad ordinandum illis partibus episcopum, affirmans nullam imperium, se horum episcoporum hac de causa, quæsiturum subjectionem. Cujus petitioni Lanfrancus annuens scripsit episcopi: Wistano Wigornensi, et Petro Cestrensi, ut Thomæ, sicut petebat, occurrerent, ad prædicti clerici consecrationem, ad diem quem ipse nominaret.

32. In suburbio civitatis Cantuariæ, est quedam ecclesia Sancti Martini, in qua, ut fertur, priscis temporibus fuit sedes (43) episcopalis; et, ut aiunt, episcopum habuit, antequam ad illas partes transiret Lanfrancus. Sed quia auctoritate canonum constat præceptum, ne in una civitate duo pontifices simul habeantur, statuit Lanfrancus, ne ulterius ipsi loco ordinaretur episcopus.

33. In quadam festivitate, de tribus magnis, quibus rex coronatus solebat tenere curiam, die festivitatis cum rex diademate et indumentis regalibus ornatus sederet ad mensam, et Lanfrancus juxta eum, quidam scurra videns regem anro et gemmis radiantem, exclamavit in aula, magna adulationis voce, et dixit: Ecce Deum video, ecce Deum video. Lanfrancus conversus ad regem, ait: Nolite talia pati imponi vobis; non sunt hæc hominis, sed Dei; jubete illum acriter verberari, ne audeat unquam talia iterare. Quod rex juxta verbum illius fieri jussit.

(40) Eorum nomina recensentur in editione Labbeana ubi tria hujus concilii exemplaria, sicut et apud Spelmannum, habentur.

(41) Est inter Lanfranci epistolæ editionis Acherii 11; ea autem quam Lanfrancus ad eosdem episcopos scripsit est 12.

(42) Orcadam insule sunt numero circiter 30 prope Scotiam, quarum præcipua est Pomouia, in qua sedes est harum regionum episcopi.

(43) Ibi corepiscopum tantummodo sedisse affirmat Gervasius Dorobernensis in Actis pontificum Cantuariensium, cap. de S. Illego, ubi hæc

A Noverat vir prælentissimus quod tertius Herodes ideo ab angelo percussus interiiit quia adulatorum verba, quæ quasi Deo sibi acclamabant, non respuit, sed suscepit (Act. 11, 22, 23).

34. (73) Ecclesiam Roffensem ipse instauravit, et in ea episcopum ordinavit (74) Beccensem monachum, nomine Hermostum. In hujus consecratione inventus est Evangelii versus: *Cito proferte stolam primam* (Luc. xv, 22), etc. Quod cum audisset Lanfrancus, prædixit eum cito moriturum, et sic contigit. Namque ei in episcopatu nondum anno completo, (75) decedenti successit Gundulfus, et ipse monachus Beccensis, vir Deo amabilis et religiosus, qui perseveravit usque ad tempora sancti Anselmi et regis Henrici. Abbatiam quoque sancti Albani restituit in pristinum statum; (76) in qua posuit abbatem (44) Paulum Cadomensem monachum, qui ibi ordinem et ecclesiastici officii usum instituit, sicut cernere est usque hodie.

CAPUT XIV.

35. Quadam die dum missam celebraret, et veni-
um esset ad horam qua corpus Domini manibus accepit, diaconus, qui ad missam sibi ministrabat, pervasus a demone arripuit archiepiscopum, manibus per scapulas; venerabilis antistes in nullo turbatus, reflexa manu dextera per capillos eum tenuit, et ante pedes suos addoxit. Percelebrata missa, in demum infirmorum jussit illum perducere, ubi per aliquot dies in eadem insania permansit. Non autem multum illum vexabat possessum, nisi quia in amentia tenebat; ridebat vero præsentem, cum cachinno, respondens ad ea quæ dicebantur. Videbant autem quemdam tumorem per membra dissilientem; et si quis voluisset manum superimponere, statim in alium locum exhibebat. Contigit autem venerabilem prædictum Gundulfum præsulentem Roffensium adesse, qui cum voluisset manum super tumorem illum imponere, desiliit aliorum, et ait episcopus: Revera salit sicut catus. Respondit demon: Non ut catus, sed ut catulus. Dicebat autem de quibusdam ejusdem loci fratribus quædam nefanda. Tunc nominaverunt quemdam, dicentes: Quoniam de illo non haberet quid diceret. At ille cepit affirmare quia nunquam ille quem dixerant auferit in præsentiam 15 suam venire. Quod cum frater audisset, timuit ne forte aliquid sibi perpetram gestum improperaret. Tunc sapientes fratres dederunt consilium, ut, cum archiepiscopo loquens, puram confessionem faceret, revelans illi totam

habet: *Habebat quondam Cantuariensis archiepiscopus corepiscopum quemdam, qui in ecclesia Sancti Martini extra Cantuariam manebat; qui adveniente Lanfranco delatus est, sicut ubique terrarum factum esse audivimus. Quo ex loco videntur chorepiscopi usque ad undecimum sæculum perseverasse.*

(44) Eadmerus lib. 1 Historiæ Novorum susus refert monasterii S. Albani restaurationem, quam Lanfrancus, constituto ibi Paulo abbate, consummavit. Cæterum ad hunc Paulum scripsit S. Anselmus, ut ipsi de ejus electione gratularetur, quæ epistola est in nova editione 78, lib. 1.

vitam suam; et sic fiducialiter cum absolutione, et benedictione ejus, iret ad dæmoniacum. Nec mora, fecit quod sibi consulebatur, et mox ingressus stetit ante eum. Tunc qui aderant dicebant dæmoniaco: Ecce adest cui minitabaris, dic si quid de eo nosti. At ille in eum torvo respectans oculo, ait rabiannans: Pro malo homine, quomodo es nunc rebullitus et candidatus? Quis te sic rebullivit et dealbavit? Et cum ab aliis urgeretur, ut diceret quod antea se dicturum minitabatur, nihil plus dixit. Unde datur intelligi quia virtus confessionis et absolutionis aufert diabolo aut memoriam peccati, de quo pura confessio facta fuerit, aut certe potestatem hominem accisandi. Unde beatus Augustinus: Si, inquit, fueris tui ipsius accusator, et Dominus liberator. quid erit ille, nisi calumniator? Post aliquot dies, Deo miserante, et magno præsule Lanfranco cum fratrum sanctæ sedis orationibus adjuvante, liberatus est ab illa peste, et pristinae restitutus est sanitati. Hoc, beato Anselmo archipræsule referente, cum aliis pluribus audi.

CAPUT XV.

36. (77) Quando gloriosus rex Vuillelmus morabatur in Normannia, Lanfrancus erat princeps et custos Angliæ, subjectis sibi omnibus principibus, et juvantibus in his quæ ad defensionem, et dispositionem, vel pacem pertinebant regni, secundum leges patriæ. (78) Lectioni erat assiduus, et ante episcopatum, et in episcopatu, quantum poterat. Et quia Scripturæ scriptorum vitio erant nimium corruptæ, omnes tam Veteris quam Novi Testamenti libros, nec non etiam scripta sanctorum Patrum, (79) secundum orthodoxam fidem studuit corrigere (45). Et etiam multa de his quibus utimur nocte et die in servitio Ecclesiæ ad unguem emendavit, et hoc non tantum per se, sed etiam per discipulos suos fecit. Qua de causa, ut in principio jam dictum est, (80) merito illum Latinitas cum honore et amore veneratur magistrum. Hujus commendationis claritate omnis occidui orbis Ecclesia tam Gallicana quam Anglica gaudet se illuminatam. Ita fuit liberalis ut diceretur (81) nullum tam largum de Italia Longobardum egressum fuisse. Erat ea tempestate transmarina regio plena et abundans omnibus bonis quæ Deus ad utilitatem hominum creavit; ipse quoque archiepiscopus ditatus multis possessionibus locuples erat. Verum quanti penderet ista, in hoc apparebat quod, quantum poterat, paupertatem retinebat in vilitate habitus, parcimoniam tenens inter multas domas deficias. Multa quoque et magna offerbantur sibi domas, quæ ille hilariter rogantibus se, vel indigentibus tribuebat. (82) Pauperibus quoque erat ita dapsilis, ut quingentas libras quotannis in elemosynam erogasse dieatur et

(45) Exstat in bibliotheca monasterii nostri S. Martini Sagiensis, codex ms. collationum Cassiani a beato Lanfranco emendatus, quod patet ex notula marginali ipsius manu scripta: *Huc usque ego Lanfrancus correxi.* De eadem re præclarum existit Matthæi Paris. testimonium in Historia Anglorum ad

merito, nam in consecratione ejus repertum est (83) super caput ejus evangelicum dictum: *Date elemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi, 41), quod ipse tota devotione facere soluit. (84) Consanguineis monachorum suorum indigentibus, quam benigne, quam sufficienter beneficia impendebat. Vere poterat dicere: *Ab adolescentia crevit mecum miseratio* (Job xxxi, 18).

37. Interea contigit sanctum abbatem Becci Anselmum, qui beato Herluino successerat, transire in Angliam, tum pro utilitatibus Ecclesiæ suæ, tum ut cum archiepiscopo loqueretur, (85) cujus alloquium et consilium multum amabat. Et perveniens ad illum, cum magno amore et debito honore susceptus est. (86) Cumque simul loquerentur, et ad invicem de diversis plura conferrent, intimavit abbati antistes Cantuariensis quasi conquerendo, quod homines illius patriæ colerent quosdam sanctos, quos ille non affectaret, et maxime, ait, (87) quemdam Elfegum (46) hujus sedis archipræsulem, quem non solum inter sanctos, sed et inter martyres numerare contendunt, cum constet illum non pro fide Christi, sed quia ab inimicis, a quibus captus tenebatur, se redimere noluerit, interemptum fuisse. Ad hæc Anselmus hujus reddidit rationem. Certum est, inquit, quia is qui, ne leviter peccando Deum offendant, mori non dubitat, multo magis mori non dubitaret priusquam aliquo gravi peccato Deum exacerbaret. Et revera gravius est Christum negare quam aliquem pro sua redemptione, homines suos ablatione ipsorum pecuniæ ad modicum gravare; sed quod minus est Elfegus facere noluit. Multo igitur minus Christum negaret, si vesana plebs eum ad hoc mortem intendendo constringeret. Unde datur intelligi quanta vis justitiæ pectus ejus possederit, quando vitam **16** suam maluit dare quam, sprete charitate, proximos suos scandalizare. Nec immerito, ut reor, inter martyres computatur, qui pro justitia mortem sponte suscepisse prædicatur. Nam et beatus Joannes Baptista, quem tota Dei Ecclesia præcipuum martyrem credit et veneratur, non quia Christum negare, sed quia pro defensione legis divinæ veritatem noluit tacere, ad votum saltatricis capite plexus est. Et quid distat pro justitia mori, vel mori pro veritate? Constat, testante sacro eloquio, quia veritas et justitia Christus est. Ipse enim dicit: *Ego sum veritas* (Joan. xiv, 6). Et Apostolus: *Christus factus est nobis a Deo sapientia et justitia* (I Cor. i, 30). Qui ergo pro veritate et justitia moritur, pro Christo moritur; qui autem pro Christo moritur, Ecclesia teste, martyr habetur. Beatus vero Elfegus, æque pro justitia, ut sanctus Joannes pro veritate, passus est. Cur ergo plus de unius quam de alterius vero sanetoque martyrio

an. 1089, ubi hæc habet: *Eodem anno obiit Lanfrancus. . . qui lectioni assidue vocavit, libros Veteris ac Novi Testamenti scriptorum vitio corruptos corrigere studuit, cujus emendationis luce, tam Anglorum Ecclesiam quam Gallorum se gaudet illustrari.*

(46) De eo egimus ad annum 1012.

quisque ambigat, cum par causa in mortis perpessione utrumque delineat? Audiens hoc Lanfrancus, gratanter rationem approbans accepit, collaudans viri sapientiam et perspicacem ingenii subtilitatem firma veritate subnixam. Et deinceps sanctum Elfe-gum, ut vere magnum et martyrem gloriosum, de-vote veneratus est.

38. Interea relatum est ipsi Lanfranco quod præ-memoratus abbas Anselmus, una nocte post matutinas veniens ad lectum suum, invenit in eo annulum aureum; prius cruce Christi signans, ne forte illusio demonum esset, accepit illum vere annulum, et ostendit omnibus per quorum manus res monasterii transibant; et nullus fassus est se illum perdidisse. Deinde venditus est annulus, et in usum fratrum expensus. Quod cum audisset archiepiscopus, referenti sibi respondit: Certissime scias illum post me futurum archiepiscopum. Sicut prædixit ita evenisse scimus.

39. Hæc de tanto viro perpauca inculto sermone dicta sint. Verum et ea quæ diximus de illo, vera credimus; et plura his per gratiam Dei illum egisse non dubitamus. Nam a tempore suæ conversionis toto animo operam dedit religioni et semper ad meliora tendens, de virtute in virtutem proficere studuit. Quis digne potest enarrare ejus sapientiæ claritatem, ingenii subtilitatem, cordis benignitatem, industriæ probitatem, animi puritatem? Fuit enim alacritate jucundus, humilitate submissus; in electosynis largus, fide catholicus, Christianæ religionis reparator, pauperum sustentator, pupillarum protector, viduarum consolator. His, aliis, aliisque virtutibus ornatus, fidem recte vivendo servavit, cursum bene moriendo terminavit. Non enim potest

(47) Audita hac Lanfranci ægritudine Anselmus sui et totius conventus Beccensis nomine, ad ipsum epistolam scripsit, quæ est, in nova editione, ultimi libri II.

(48) Sic de eo tabule mss. apud Gerberonem in

A male mori qui bene vixerit. Nec putanda est mala mors, teste beato Augustino, quam bona vitæ præcesserit. Nam appropinquante termino vitæ suæ, (46) decidit in ægritudinem (47), qua in dies ingravescente, anno archiepiscopatus XIX, v (48) Kalendas Junii, diem clausit extremum, regnante Willelmo filio Willelmi regis. Dolor omnibus incomparabilis, et luctus inconsolabilis suis. Sepultus est in ecclesia Christi (48), quam ipse ædificavit. Et quia ipsa Ecclesia parvum caput (vulgo *le Chevet*) habere videbatur, beatus Anselmus, successor ejus, ante decessum suum augmentare studuit ecclesiæ ejusdem caput. Quod ab eo inchoatum, et post mortem ejus per plures annos ædificatum, tandem perfectum, magnum opus et pulchrum, a Willelmo, qui post Rothulfum Anselmi successorem, archiepiscopus existit, cum magna gloria, et omnium rerum abundantia dedicatum est, sicut clerus et populus regni testantur, qui adfuerunt. Itaque cum immineret dies ipsius dedicationis, sicut mos est, omnia corpora de ecclesia elata fuerunt. Tunc quidam frater, sive curiositate, seu, quod magis credibile est, pro reliquiis habendam de casula gloriosi Lanfranci absidit particulam; de qua miri odoris suavitas effragravit. Ostendit aliis, qui et ipsi senserunt odoris fragrantiam. Qua de re intelligi datur quod anima illius in magna suavitate requiescit, cujus corporis indumenta tanto odore redolent. Quæ nimirum gratiæ illis maxime conceditur, qui, dum viverent in corpore, munditiam cordis et carnis incorruptionem usque ad finem vitæ servare studuerunt. Æternæ beatitudinis quietem animæ illius pius Christus Dominus noster donare dignetur, qui est benedictus in æternum. Amen.

notis ad Epist. 41, libri II S. Anselmi: *Lanfrancus Cantuariensis metropolis archiepiscopus defunctus, in basilica sancte Trinitatis, quam ipse mirifico opere construxerat, sepultus est.*

DOMINI LUCÆ DACHERI

MONACHI BENEDICTINI CONGREG. S. MAURI

AD VITAM B. LANFRANCI CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI

NOTÆ ET OBSERVATIONES.

Auctorem Vitæ B. Lanfranci Milonem Crispinum Duisse elenchus initio codicis ms. (unde Vitam illam desumpsit) præfixus me docuit. Milonem vero S. Anselmi synchronum se esse haud obscure prodit in calce ejusdem Vitæ; ubi posteaquam enarravit diaconum meritum B. Lanfranci a demonum servitute exemptum, hæc subdit: « Hoc B. Anselmo archiepiscopo referente, cum aliis audivi. » Illam ipsam auctorem Vitæ quoque abbatum Beccensium præfate S. Anselmum subsequenter descripsisse, comparatum est ex eodem indiculo; cujus hæc sunt

verba: « Vitam S. Herlaimi edidit Gilbertus, Crispinus, monachus Beccensis et abbas Westmonasterii. Vitam S. Anselmi edidit Edmerus monachus Cantuariensis. Vitam aliorum, scilicet Lanfranci, Willelmi, Bosonis, Teobaldi, Letardi, conscripsit Milo Crispinus cantor Becci. » Hinc patet ad decrepitam senectutem vitam protraxisse Milonem: quippe qui compar B. Anselmo, gesta descripsit Letardi abbatis, quem e vivis an. 1149 excessisse tradit chronicon Beccense pag. 7.

(1) *Venerabilis Westmonasterii abbas Gilbertus.*